

Opracowanie zbiorcze zawierające scenariusze działań, które będą realizowane w wytypowanych grupach seniorów w ramach pilotażu na potrzeby realizacji projektu „Fabryka Pełna Życia-rewitalizacja śródmieścia Dąbrowy Górniczej” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Autorki:

Alicja Kowalska – Stowarzyszenie Civitas
Michalina Lulek–Majka – Stowarzyszenie Civitas

Dąbrowa Górnicza 2017 r.

Spis treści

●	Wprowadzenie	3
●	Scenariusze zajęć	
	- „Miasto dla ludzi”- metody partycypacji społecznej	
	1. Poznajmy się. O co tutaj chodzi?!.....	6
	2. Partycypacja-nasze prawo do współdecydowania.....	13
	3. Po co nam partycypacja	20
	4. Punkt siedzenia, punkt widzenia.....	28
	- „Fabryka Pełna Życia” - rewitalizacja jako interwencja w przestrzeń i zmiana przez kulturę	
	5. Moja przestrzeń.....	40
	6. Fabryka pomysłów.....	55
●	Opis raportowania o podjętym działaniu oraz sposób jego ewaluacji	61
●	Wskazania dotyczące najczęstszych trudności i zagrożeń związanych z zastosowaniem aktywnych metod pracy	62
●	Podsumowanie	63
●	Zestawienie przydatnych pozycji literatury, linków, filmów	64

WPROWADZENIE

Pakiet zawiera scenariusze działań, które mają być podjęte podczas prowadzenia warsztatów modelowych dla seniorów, w celu skutecznego wdrożenia koncepcji pozwalającej w przyszłości na partycypacyjne wypracowanie programu funkcjonalnego. Scenariusze opracowane zostały w oparciu o przygotowaną wcześniej metodologię programu senioralnego wspierającego proces rewitalizacji w POR CENTRUM.

Opracowanie koncepcji scenariuszy realizowane było w ścisłej współpracy z kierownikiem projektu „Fabryka Pełna Życia-rewitalizacji śródmieścia Dąbrowy Górniczej”.

Scenariusze będą zamieszczone na stronie www.fabrykapelnazycia.pl oraz udostępnione nieodpłatnie potencjalnym realizatorom działań zmierzających do włączenia mieszkańców w proces rewitalizacji.

Założeniem całości programu jest, wzmocnienie kapitału społecznego i tożsamości lokalnej oraz autentyczne zaangażowanie seniorów w procesy rewitalizacyjne.

Zgodnie z wytycznymi poniższy pakiet składa się z 6 scenariuszy obejmujących 12 godzin warsztatów modelowych, które mają być podjęte podczas prowadzenia pilotażu w wyznaczonych grupach. Scenariusze są przygotowane w sposób umożliwiający przeprowadzenie zaproponowanych działań przez inne osoby.

Scenariusze zawierają:

- opis celów;
- zastosowane metody i narzędzia pracy z osobami 60+;
- konspekt realizacji działania wraz z czasem jego trwania;
- opis szczególnych wymagań związanych z realizacją przedsięwzięcia (jeśli takie istnieją);
- wskazania dot. zasobów ludzkich, infrastrukturalnych, finansowych/materialnych niezbędnych do realizacji działania;
- wskazania dot. najczęstszych trudności i zagrożeń związanych z zastosowaniem wybranej metody edukacyjnej;
- opis raportowania o podjętym działaniu oraz sposób jego ewaluacji.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Dodatkowo każdy blok tematyczny uzupełniony jest o polecane pozycje literatury, linki do ciekawych stron dotyczących m.in. partycypacji społecznej i rewitalizacji. Dobór proponowanych działań został opracowany na podstawie wieloletniego doświadczenia w tworzeniu i realizacji projektów dla seniorów. Koncepcja działań bazuje na metodach angażujących uczestników w taki sposób, by byli inicjatorami i twórcami przedsięwzięć, a nie tylko biernymi odbiorcami. W ten sposób uczestnicy doświadczają poczucia sprawstwa. Zdobyte umiejętności i poznane techniki umożliwią im aktywne uczestnictwo w procesach podejmowania decyzji oraz wpływania na zmiany, zbudują poczucie współdecydowania o przestrzeni w której żyją.

Przedstawiony pakiet skierowany jest do grupy 20 osób powyżej 60 roku życia. W skład grupy pilotażowej wejdą m.in. przedstawiciele Rady Seniorów, Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz innych podmiotów społecznych. działających na rzecz seniorów. Głównym założeniem pakietu jest wykreowanie postaw obywatelskich, nakierowanych na odpowiedzialność, kooperację i dbałość o dobro wspólne.

Działania zostały ułożone w logiczny ciąg tak, by zapewniając aktywizujący charakter programu, jednocześnie zmaksymalizować efektywność realizowanych zadań praktycznych. Program warsztatów zawiera elementy kształtujące kompetencje społeczne i obywatelskie, ale główny akcent został skierowany na zagadnienia związane z procesem rewitalizacji oraz budującymi tożsamość lokalną. Dzięki zdobytym podczas pilotażu wiedzy o konkretnych narzędziach i metodach (m.in. world cafe, budżet partycypacyjny, spacerzy badawcze, otwarta przestrzeń, warsztaty przyszłościowe) uczestnicy będą mogli w przyszłości nie tylko angażować się w proces rewitalizacji miasta ale i motywować do udziału innych już po zakończeniu projektu pilotażowego, pełniąc rolę lokalnych liderów rewitalizacji. Program wzmacnia lokalny potencjał grupy seniorów, dzięki czemu będą oni mogli włączyć się w proces rewitalizacji, poczuć się odpowiedzialnymi za miasto, w którym żyją, zachęcić innych do działań ożywiających bliskie im przestrzenie. Koncepcja zakłada dogłębne zapoznanie uczestników przedsięwzięcia z procesami rewitalizacji w mieście, pojmowanymi również jako wprowadzanie zmiany społecznej- rozwiązywanie problemów społecznych.

Po ukończeniu modułów warsztatowych uczestnicy będą gotowi do stworzenia i realizacji projektów

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

społecznych, które będą mogli realizować w ramach innych konkursów już po zakończeniu pilotażu, np. konkursu w ramach art.16a UoDPPioW i które będą elementem szerokiego programu rewitalizacji.

Już w trakcie pilotażu na terenie Fabryki zostanie zrealizowana mikroakcja społeczna związana ze wspólnym kształtowaniem przestrzeni publicznej. Będzie to przykład fizycznego włączenia mieszkańców w proces zmiany, co jest rozwiązaniem modelowym i jednocześnie wzorem dobrych praktyk promowanych przez czołowego zwolennika budowy „miast dla ludzi” Jana Gehla.

W przedstawionej formule zajęć prowadzący pełnią rolę inicjatora działań, moderatora w dyskusji, pobudza do refleksji, a wiedza podawana jest mimochodem. Ważnym elementem każdego ćwiczenia jest część podsumowująca, w której powinno być odpowiedni dużo czasu na refleksję, przemyślenia i wnioski. Poszczególne elementy scenariusza: ostateczny kształt ćwiczeń, czas trwania, powinny być każdorazowo dostosowane przez prowadzących do konkretnej grupy uczestników, jej zasobów, możliwości, stopnia dojrzałości.

Dobór proponowanych narzędzi, metod i technik został opracowany na podstawie wieloletniego doświadczenia autorek w tworzeniu i realizacji projektów aktywizujących dla seniorów oraz prowadzenia warsztatów z zakresu edukacji obywatelskiej z wykorzystaniem aktywnych metod pracy.

SCENARIUSZE ZAJĘĆ

„MIASTO DLA LUDZI” - metody partycypacji społecznej

Scenariusz nr 1: Poznajmy się. O co tutaj chodzi?!

Wstęp:

Na początku pierwszych warsztatów niezbędne jest wprowadzenie uczestników w tematykę programu, w którym będą uczestniczyć, przedstawienie ram czasowych, harmonogramu, ustalenie spraw organizacyjnych. Wprowadzenie ma też na celu „rozgrzanie grupy”: przełamanie dystansu, oswojenie leku i niepokoju jaki może towarzyszyć pierwszej fazie pracy warsztatowej. Wypracowanie zasad pracy zespołowej, poczucie zaufania jest kluczowym elementem wchodzenia w działania związane z procesem rewitalizacji, zmiana społeczna nie dokonuje się poprzez indywidualne działania jednostki, ale poprzez prace zespołów.

Kolejnym elementem będzie przedstawienie uczestnikom definicji rewitalizacji w szerokim ujęciu. Dodatkowym akcentem pierwszego spotkania może być zaproszenie osoby ściśle związanej z miastem, która będzie umiała zaintrygować uczestników, przedstawić wizję rozwoju miasta, odpowiedzieć na pytania związane z procesem rewitalizacji.

Cele:

- integracja uczestników;
- zbudowanie zaufania i poczucia jedności;
- budowanie postaw nastawionych na odpowiedzialność, kooperację i dbałość o dobro wspólne;
- kreowanie postaw obywatelskich;
- budowanie tożsamości lokalnej i pozytywnych związków z Dąbrową Górnica;
- podniesienie poziomu wiedzy dotyczącej procesu rewitalizacji.

1.1 Przedstawmy się i ustalmy zasady.

- **Metoda: Ćwiczenie indywidualne improwizacyjne:** ćwiczenie ma na celu nie tylko zapoznanie się ze sobą uczestników grupy, czy „przełamanie lodów”, ale także przećwiczenie w bezpiecznych warunkach warsztatowych zabierania głosu na forum, co w przyszłości może ułatwić uczestniczenie i korzystanie z narzędzi rewitalizacji: chętniej będą zabierali głos publicznie, gdy tego typu działanie nie będzie dla nich czymś nowym i nie będzie stanowiło źródła stresu.
- **Potrzebne środki i warunki:** Krzesła ustawione w kręgu, duży arkusz papieru przypięty widocznym miejscu, flamastry.
- **Wielkość grupy:** Grupa nie powinna przekraczać dwudziestu osób, przy większej liczbie uczestników ćwiczenie będzie zbyt nużące, mogą wystąpić trudności z koncentracją i aktywnym słuchaniem.
- **Czas:** 20 minut
- **Kolejność działań:**

Krok 1: Zadanie na otwarcie. Prowadzący udziela instrukcji: Każdy uczestnik warsztatów ma powiedzieć swoje imię a następnie dokończyć dwa zdania: 1. W moim mieście zwracam uwagę na: ..... oraz 2. W moim mieście nie zwracam uwagi na .....Rundę rozpoczyna prowadzący, żeby zachęcić grupę.

Krok 2: Metodą burzy mózgu uczestnicy odpowiadają na pytanie: jakie chcielibyśmy wprowadzić zasady, które umożliwią nam dobrze i efektywnie spędzić czas podczas tych zajęć?

Krok 3: Na dużym arkuszu papieru zapisz te zasady, na które zgadzają się wszyscy członkowie grupy. Przed zapisaniem danej zasady porozmawiaj o niej z uczestnikami warsztatu.

Krok 4: Gotowy kontrakt podpisują wszyscy uczestnicy (prowadzący również).

Przykładowe zapisy kontraktu: Podczas warsztatów mówimy sobie po imieniu. Jesteśmy dla siebie uprzejmi, każdy ma prawo do wyrażenia własnego zdania, słuchamy się wzajemnie, nie przerywamy sobie, nie zmuszamy nikogo do odpowiedzi na zadane pytania, mówimy zawsze w swoim imieniu np.: ja uważam, że..., nie używamy zdań typu: wszyscy tak sadzą, możemy wyrażać krytyczne opinie na temat wypowiedzi, a nie osób, które je prezentują, itd.

- **Refleksja:** Zapytaj, jakie korzyści na przyszłość może przynieść spisanie kontraktu? Zaznacz, że kontrakt jest narzędziem otwartym; w każdym momencie grupa może do wrócić i dopisać nowe punkty, jeżeli zajdzie tak potrzeba.
- **Wnioski:** Bardzo istotnym elementem ćwiczeń jest zadbania by każdy uczestnik był słuchany, a jego wypowiedź nie była komentowana - jest to warunek budowania zaufania w grupie.

1.2. Rewitalizacja – jak ją rozumieć?

- **Metoda: Burza mózgów:** Burza mózgów jest metodą, która może zostać zastosowana w większości sytuacji, w których zależy nam na zebraniu informacji od osób wchodzących w skład zespołu. Dobrze przeprowadzona pozwala: "zebrać" od grupy informacje, bazując na zasobach wiedzy poszczególnych osób, odpowiednio formułując pytanie wyciągnąć odpowiednie wnioski z odpowiedzi, zintegrować się z grupą i zachęcić do wypowiedzi osoby, które z różnych powodów nie czują się równorzędne w dyskusji.
- **Potrzebne środki i warunki:** krzesła ustawione w kręgu, tablica do zapisywania.
- **Wielkość grupy:** ok.20 osób
- **Czas:** 25 minut

- **Kolejność działań:**

Krok 1: Zaczynj od burzy mózgów: na tablicy zapisz: REWITALIZACJA. Poproś uczestników warsztatu, by powiedzieli, co rozumieją pod tym pojęciem. Wszystkie odpowiedzi zapisz na tablicy.

Krok 2: Pogrupuj wszystkie odpowiedzi tematycznie: Zapoznaj grupę z szeroką definicją rewitalizacji, podkreślając jej społeczny aspekt - załącznik.

Załącznik

Rewitalizacja (łac. re-+vita - dosłownie: przywrócenie do życia, ożywienie), ang. revitalization, urban renewal, urban redevelopment – zespół działań urbanistycznych i planistycznych, koordynowanych przez lokalną administrację samorządową, których celem jest społeczne, architektoniczne, planistyczne i ekonomiczne korzystne przekształcenie wyodrębnionego obszaru gminy będącego w stanie kryzysu wynikającego z czynników ekonomicznych i społecznych. Niektóre programy rewitalizacyjne nakierowane są na ożywienie zdegradowanych obszarów miast które utraciły swoją pierwotną funkcję, np. przemysłowych; celem wówczas jest znalezienie dla nich nowego zastosowania i doprowadzenie do stanu, w którym obszary zmieniają swoją funkcję.

Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.

Ustawa o rewitalizacji z dn. 9 października 2015 stanowi, że działaniom rewitalizacyjnym może zostać poddany obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym, w przypadku występowania na nim ponadto negatywnych zjawisk w sferze gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej

W języku polskim pojęcie rewitalizacji nadużywane bywa jako nazwa wszelkich remontów, adaptacji, modernizacji itd. Tymczasem pojęcie to odnosi się do działań podejmowanych w dużej skali (dzielnica, część miasta) i w odniesieniu do wielu płaszczyzn funkcjonowania przestrzeni miejskiej

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

(architektonicznej, społecznej, ekonomicznej, kulturowej itp). Dlatego błędem jest określanie mianem rewitalizacji np. przebudowy lub adaptacji pojedynczego budynku, lub remontu części miasta (placu, ulicy) mającej wyłącznie charakter budowlany, nawet jeśli przyjmowane jest założenie, że same działania budowlane mogą przynieść wielopłaszczyznowe skutki. Rewitalizacja mylona jest z pojęciami takimi jak: remont, modernizacja, rewaloryzacja, adaptacja, konserwacja, restauracja, rekultywacja. Są to działania, które mogą składać się na rewitalizację, lecz jej nie zastępują.

Koncepcja rewitalizacji powstała w USA w połowie XX wieku. W warunkach amerykańskich od lat 60. pojęcie to odnosiło się głównie do działań podejmowanych przez lokalną administrację ze współpracy z prywatnymi firmami, które na celu miały ekonomiczne ożywienie miejskiej dzielnicy, i powiększenie uzyskiwanego z niej dochodu. W ostatnich dziesięcioleciach pojęcie rewitalizacji zaczęto rozumieć szerzej, uwzględniając działania mające na celu ochronę wartości kulturowych i materialnych zabytków. Obecnie działania rewitalizacyjne rozumiane są jako działania prowadzące do poprawy jakości życia mieszkańców obszaru rewitalizowanego, w tym walki z wykluczeniem społecznym i mające na celu odzyskanie przez słabsze grupy społeczne zdolności do ich reintegracji na rynku pracy i uczestnictwa w sferze konsumpcji, kultury i rekreacji.

Istotną sprawą w trakcie realizacji programów rewitalizacji jest pozyskanie partnerów społecznych – organizacji pozarządowych realizujących działania należące do sfery społecznej procesu rewitalizacji. Partnerzy tacy poszukiwani są przez podmioty realizujące proces wśród organizacji już istniejących. W przypadku słabości takich na obszarze rewitalizowanym bądź nawet ich braku podejmowane są działania zmierzające do ich kreacji. Podejmowane środki przeznaczone na realizację działań rewitalizacyjnych nie mogą być odseparowane od użytkowników przekształcanego terenu, którzy świadomi zmian zachodzących w ich otoczeniu muszą być włączani w ciąg przemian, których celem jest nie tylko zagospodarowanie obszaru będącego polem działań, ale jak już wspomniano, aktywizacja społeczności lokalnych, dzięki której poprzez kontakt z nimi (a co za tym idzie, zdobywanie informacji nt. potrzeb) następuje poprawa jakości korzystania z przestrzeni.

Zgodnie z art. 52 Ustawy o rewitalizacji do 31 grudnia 2023 roku możliwe jest posiadanie przez gminy zarówno lokalnych programów rewitalizacji jak i gminnych programów rewitalizacji, po tej dacie będzie można posługiwać się jedynie gminnymi programami rewitalizacji. Przyjęcie gminnego programu rewitalizacji pozwala korzystać ze specjalnych narzędzi prawnych wskazanych w ustawie, takich jak miejscowy plan rewitalizacji czy specjalna strefa rewitalizacji¹

Hamulcem blokującym procesy rewitalizacji jest najczęściej obojętność i brak zaangażowania społeczności lokalnej oraz nieumiejętność lub brak woli współpracy pomiędzy partnerami lokalnymi.

---

¹ www.forumrewitalizacji.pl

Korzyści płynące z rewitalizacji są bezsprzeczne.

Należą do nich:

- *wzrost atrakcyjności inwestycyjnej odnowionych obszarów,*
- *ożywienie ruchu turystycznego,*
- *powstanie nowych miejsc pracy – np. w turystyce, handlu, usługach (szczególnie gdy i rewitalizacji poddane zostają obszary o znaczeniu historycznym lub kulturalnym),*
- *pobudzenie aktywności mieszkańców,*
- *zwiększenie poczucia wspólnoty, odbudowy więzi społecznych i integracja społeczności lokalnej,*
- *ograniczenie patologii społecznych dzięki wdrażaniu programów walki z wykluczeniem społecznym, przestępczością i uzależnieniami,*
- *poprawa jakości życia mieszkańców,*
- *poprawa bezpieczeństwa w „niespokojnych” dzielnicach, na blokowiskach itp,*
- *podnoszenie prestiżu dotąd zaniedbanych miejsc, • ożywienie społeczno-gospodarcze regionów i miast, ożywienie kulturalne*
- *poprawa stanu środowiska naturalnego,*

- **Refleksja:** Poproś uczestników o porównanie ich wcześniejszych sformułowań dotyczących rewitalizacji do tych, które zawiera definicja
- **Wnioski:** Dobre zrozumienie przez uczestników jak wiele aspektów obejmuje proces rewitalizacji jest istotnym punktem wyjścia do dalszych działań

1.2 Wywiad z .....

- **Metoda:** W tym miejscu do udziału w warsztatach zaprosimy gościa. Będzie to spotkanie ze „znaczącym aktorem” lokalnej sceny społecznej, w tym wypadku osobą związaną z wprowadzaniem projektu rewitalizacji w mieście. Spotkanie będzie miało charakter otwarty.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Wywiad poprzedzony będzie pracą w grupach, metodą „kwiatka problemów”, tworzonego przez grupę diagramu wizualnego systematyzującego pytania do gościa.

- **Potrzebne środki i warunki:** kartki, długopisy, przestrzeń do pracy dla każdego zespołu, krzesła ustawione w kręgu, kolorowe karteczki wycięte w kształcie płatków, 5 wyciętych okręgów (po jednym dla każdego zespołu)
- **Wielkość grupy:** ok.20 osób, podział na 5 zespołów.
- **Czas:** 45 minut
- **Kolejność działań:**

Krok 1: Przedstaw grupie Gościa i poinformuj, że dzisiaj seniorzy przeprowadzą z nim wywiad na temat rewitalizacji miasta. Teraz poproś Gościa o przybliżenie programu rewitalizacji centralnej części miasta.

Krok 2: Poinformuj wszystkich, że wywiad będzie miał nietypową formę. Rozdaj uczestnikom kolorowe karteczki wycięte w kształcie płatków, poproś by zapisali na każdym z nich, po jednym pytaniu dotyczący projektu rewitalizacji Centrum, które nasuwają im się po wypowiedzi Gościa

Krok 3: Podziel grupę na 5 zespołów. Rozdaj zespołom wycięte z kolorowego papieru koła, poproś by stworzyli z nich „kwiatek pytań”. W grupach uczestnicy rozmawiają o swoich pytaniach, dopisują nowe, następnie pytania z tej samej kategorii np. dotyczące rewitalizacji przestrzeni, zieleni, małej architektury lub akcji o charakterze przyklejają w jednym szeregu.

Krok 4: Przedstawiciel grupy czyta Gościowi jedną kategorię pytań, następnie przedstawiciel drugiego zespołu, trzeciego i tak do wyczerpania puli.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

- **Refleksja:** Poproś każdą z osób o podsumowanie np. wg pytań:
  - mocne i słabe strony przedstawionego projektu
  - który element projektu jest dla Ciebie najważniejszy i dlaczego?
- **Wnioski:** Wykorzystanie metody „kwiatka pytań” pozwala na sprawne przeprowadzenie wywiadu i trzymanie się norm czasowych. Niemniej, jeśli to możliwe, pozwól poszczególnym grupom/ osobom po wyczerpaniu puli pytań zdać jeszcze inne, które nasunęły się na bieżąco w trakcie wywiadu.

Scenariusz nr 2: Partycypacja- nasze prawo do współdecydowania

Wstęp: Dziś już wiadomo, że nie może być mowy o społeczeństwie obywatelskim bez partycypacji. W Dąbrowie Górnicznej od 2013 r. funkcjonuje budżet partycypacyjny, odbywają się spotkania konsultacyjne, podczas których mieszkańcy są pytani o wyrażenie opinii na tematy dotyczące życia w mieście. Pierwotny model budżetu ewaluje, a w związku z rewitalizacją wdrażane są nowatorskie narzędzia partycypacji. Warto o tym wiedzieć więcej, żeby móc się zaangażować.

Cele:

- wzrost wiedzy dotyczącej różnorodnych metod i technik partycypacji społecznej i zastosowania ich w procesie rewitalizacji, w szczególności aktualnego modelu budżetu partycypacyjnego;
- rozwój aktywności i postaw obywatelskich, budowanie tożsamości lokalnej i pozytywnych związków z miastem;
- budowanie postaw związanych z poczuciem sprawstwa;
- zwiększenie świadomości wpływu uczestników projektu na rozwiązywanie lokalnych problemów-
rozwijanie zdolności twórczego i kreatywnego myślenia.

2.1. Partycypacja. Nic bez nas

- **Metoda:** Miniwykład, prezentacja multimedialna, dyskusja
- **Potrzebne środki i warunki:** sprzęt multimedialny (ekran, projektor), komputer z dostępem do internetu
- **Wielkość grupy:** ok.20 osób.
- **Czas:** 60 minut
- **Kolejność działań:**

Krok 1: Poproś uczestników by przypomnieli, co rozumieją pod pojęciem rewitalizacji. Dopytaj, jakie znają narzędzia partycypacji, które można użyć w procesie rewitalizacji. Odnieś się do wypowiedzi uczestników, przedstaw teraz dokładnie, co rozumiemy pod pojęciem „Partycypacji społecznej (obywatelskiej)” oraz różne metody partycypacji społecznej, wykorzystując załącznik nr1. Może to być np. przygotowana wcześniej prezentacja multimedialna lub wydrukowane egzemplarze zał. nr 1 dla każdego uczestnika.

Załącznik nr 1 (źródło: www.partycypacjaobywatelska.pl)

Pojęcie partycypacja obywatelka (społeczna) oznacza udział obywateli w zarządzaniu sprawami społeczności, której są członkami.

W szerokim rozumieniu partycypacja społeczna jest podstawą budowania społeczeństwa obywatelskiego, którego członkowie dobrowolnie biorą udział w publicznej działalności. W węższym rozumieniu pojęcie to oznacza partnerstwo publiczno-prawne samorządu gminnego i mieszkańców służące podejmowaniu działań na rzecz rozwoju lokalnego.

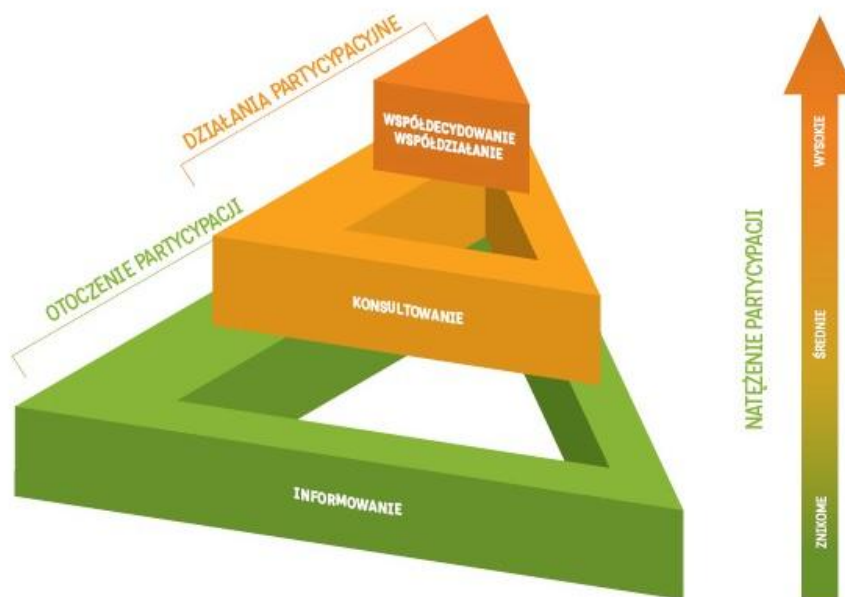
Proces partycypacji można przeprowadzić korzystając z bardzo różnych form i technik, na przykład poprzez budżet partycypacyjny, inicjatywy obywatelskie czy narady obywatelskie. Działania partycypacyjne, czyli działania służące włączeniu mieszkańców określonego miejsca lub wybranej części tej populacji w proces podejmowania decyzji o sprawach publicznych, są dzisiaj centralnym elementem procesów kształtowania polityk publicznych.

*Zaangażowanie obywateli w podejmowanie decyzji może odbywać się na różnych poziomach, które rozróżnia drabina partycypacji. Na dole tej drabiny znajduje się **informowanie**, które angażuje mieszkańców w najmniejszy sposób, a sprowadza się do przekazywania informacji o podejmowanych działaniach. Kolejnym “stopniem” jest **konsultowanie**, czyli dawanie mieszkańcom możliwości wypowiedzenia się na temat planowanych działań, bez gwarancji, że podane uwagi zostaną wzięte pod*

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

uwagę przy podejmowaniu decyzji. Najwyżej na drabinie znajduje się współdecydowanie, czyli przekazanie mieszkańcom części kompetencji i odpowiedzialności

Drabina partycypacji (źródło: www.partycypacja.obywatelska.pl)

WYBRANE METODY PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ:

1.Spotkanie otwarte (spotkania konsultacyjne): jedno z najczęściej stosowanych narzędzi partycypacyjnych. W spotkaniu mogą wziąć udział wszyscy zainteresowani obywatele, najlepiej z różnych środowisk, zwykle pod kierunkiem moderatora, chodzi o wymianę opinii, wypracowanie wspólnego planu działań.

2.Budżet partycypacyjny: jest specyficzną metodą służącą zaangażowaniu ludzi do współtworzenia budżetu związanego z obszarem, który dotyczy ich bezpośrednio. Szczególnie potraktowany zostanie Dąbrowski Budżet Partycypacyjny, jako narzędzie stosowane w Gminie Dąbrowa Górnicza od 2013

16

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

roku, oraz Szkolny Budżet Partycypacyjny- jako przykładu kreatywnego włączenia młodzieży w procesy decyzyjne, kiedy to w demokratyczny sposób mogą decydować o części wydatków szkoły. Pilotażowo narzędzie to zostało wprowadzone w minionym roku w dwóch dąbrowskich szkołach ponadgimnazjalnych. Propagować będziemy także budżet partycypacyjny jako narzędzie do rozwiązywania problemów w mieście związanych z niepełnosprawnością

3. World Café: jest metodą konwersacyjną służącą do prowadzenia dialogu oraz poszukiwania kreatywnych pomysłów dotyczących wybranych zagadnień związanych z życiem danej zbiorowości w odpowiednio zaaranżowanej przestrzeni zbliżonej do atmosfery kawiarnianej- stąd nazwa.

2. Spacer badawczy: metoda, która angażuje jednorazowo 1 lub kilka osób, najczęściej mieszkańców okolicy lub z jakichś powodów zainteresowanych potencjalnymi zmianami, którzy **opisuje** badaczom swoje subiektywne odczucia i wrażenia ze spaceru po okolicy, korzystając przy tym z wytycznych opracowanych wcześniej przez badaczy.

5. Warsztaty przyszłościowe: metoda mająca na celu stworzenie wspólnej wizji dotyczącej np. danej miejscowości przez osoby pochodzące z różnych środowisk. Do udziału w warsztatach zaprasza się zarówno mieszkańców, jak decydentów i lokalnych przedsiębiorców

Krok 2: W kolejnym kroku, prezentując uczestnikom portal fabrykapelnazycia.pl, opowiedz o wdrażanych już narzędziach partycypacji w ramach włączenia mieszkańców w proces rewitalizacji w POR Centrum, tj.

- spacerach badawczych
- debatach podwórkowe (rodzaj spotkania otwartego, z udziałem członków społeczności miejskiej zamieszkujących poszczególne dzielnice Dąbrowy Górniczej i zaangażowanie ich w procesy współdecydowania o śródmieściu a tym samym wzmocnienie ich poczucia sprawczości oraz wspólnych więzi)
- mobilnych punktach konsultacyjnych (służących zapoznaniu się nie tylko przez Dąbrowian, ale także przez osoby przyjezdne z projektem „Fabryka Pełna Życia- rewitalizacja śródmieścia Dąbrowy Górniczej” oraz bliższe poznanie ich sposobów komunikacji i transportu, celu w jakim znaleźli się (lub znajdują zazwyczaj) w śródmieściu miasta oraz uchwycenie ich podstawowych potrzeb

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

i oczekiwań wobec centrum Dąbrowy Górniczej)

Krok 3. Powiedz teraz uczestnikom o możliwościach partycypacji cyfrowej, jako przykłady prezentując portale: **dabrowagornicza.naprawmyto.pl**; oraz **twojadabrowa.pl**

Krok 4: Zainicjuj dyskusję na temat nowego modelu dąbrowskiego budżetu partycypacyjnego.

- **Refleksja:** Zapytaj uczestników:
  - co sądzą na temat ich możliwości wykorzystania dostępnych form partycypacji?
  - które z prezentowanych metod wydają się najlepsze do zastosowania w procesie rewitalizacji?
  - jaki jest, według nich, skuteczny sposób, żeby zachęcić mieszkańców do partycypacji?
- **Wnioski:** Uczestnicy powinni utwierdzić się w przekonaniu, że mieszkańcy mają możliwość oddziaływania na to, co dzieje się w ich mieście, a trwający proces rewitalizacji daje im wiele możliwości do aktywnego zaangażowania się.
- **Uwaga:** Ta część warsztatów może wymagać od grupy dużej koncentracji, dobrze więc zrobić po nim jakiś rodzaj zabawy energetyzującej np. „**Słońce świeci nad wszystkimi, którzy...**”

Grupa siedzi w kręgu na krzesłach. Zabierasz jedno krzesło (najlepiej swoje), tak by osób było o jedną więcej niż krzesel. Osoba, która nie ma gdzie siedzieć (na początku gry to będzie prowadzący zajęcia) wychodzi na środek kręgu i wypowiada zdanie.: *słońce świeci nad wszystkimi którzy...(lub: lubią psy, byli wczoraj w szkole, nie lubią poniedziałku, nie lubią, kiedy na dworze jest zimno itp.)*. Prowadzący zaznacza, że nie mówimy rzeczy dotyczących wyglądu zewnętrznego np. koloru włosów, części ubrania itd., żeby było ciekawiej. Osoby, których dotyczy wypowiedziany warunek muszą zmienić swoje miejsce siedzenia. Dla kogoś na pewno brakuje miejsca i ta osoba wychodzi na środek, powtarza tę samą formułę, zmieniając oczywiście zakończenie. Zabawa trwa tak długo, by przynajmniej większość uczestników warsztatu, chociaż raz znalazła się na środku.

2.2. Pomysł dla mojej dzielnicy, pomysł dla miasta

- **Metoda:** Technika planowania p.n. Gwiazda pytań. Technika, która może być stosowana zarówno w pracy grupowej, jak i indywidualnej, a jej podstawową zasadą jest szukanie odpowiedzi na postawione pytania. Pracując nad schematem gwiazdy szukamy odpowiedzi na poszczególne pytania i zapisujemy je w odpowiednich miejscach. Gwiazda pytań jest też stosowana w planowania i sprowadza proces planowania do sześciu podstawowych aspektów sześciu pytań: jednego osadzonego w środku gwiazdy i pięciu na jej ramionach. Na potrzeby generowania pomysłów projektów (tak jak w poniższym scenariuszu) i ograniczeń czasowych ta technika jest wystarczająca.
- **Potrzebne środki i warunki:** kartki, długopisy, przestrzeń do pracy dla każdego zespołu, duże arkusze papieru, flamastry, wydrukowany załącznik nr1.
- **Wielkość grupy:** ok.20 osób, podział na 5 zespołów.
- **Czas:** 90 minut
- **Kolejność działań:**

Krok 1: Podziel uczestników na 5 zespołów. Podaj uczestnikom instrukcje: pracując w grupach metodą, gwiazdy pytań zaplanujcie atrakcyjne działania/ akcje społeczne dla różnego typu użytkowników przestrzeni publicznej miasta. Podaj kilka przykładów ciekawych działań: osiedlowy ogród wraz z warsztatami ogrodnictwa, osiedlowa plaża z leżakami, święto osiedla z atrakcjami, spotkania mieszkańców w osiedlowej bibliotece z pokazem zdjęć i filmów z ciekawych podróży, międzypokoleniowe spotkania z grami planszowymi, zlikwidowanie barier architektonicznych, osiedlowy kurs pierwszej pomocy, ciekawy mural, boisko do gry w bule, „park ciekawych ławeczek, plac zabaw dla dorosłych, itp. Poproś, by każdy pomysł opatrzyć ciekawym hasłem reklamowym.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Krok 2: Poproś by podczas planowania działań grupy uwzględnili następujące aspekty:

- zrównoważony rozwój, czyli godzenie wymagań społecznych, gospodarczych, przestrzennych, ekologicznych
- ochronę istniejących wartościowych obiektów i układów urbanistycznych
- rozwijanie kontaktów między mieszkańcami
- bezpieczeństwo użytkowników i charakterystyczne potrzeby różnych grup- współpracę z urzędnikami i inwestorami.

Krok 3: Każda grupa przygotowuje teraz swój pomysł Podczas pracy grup, podchodź do każdego zespołu, pomaga na bieżąco w tworzeniu, podpowiadaj dobre praktyki i pomysły, które przyjdą ci do głowy.

Krok 4: Przedstawiciel grupy, przy wsparciu pozostałych członków zespołu, prezentuje pomysł na forum, w postaci plakatu wg schematu z załącznika nr 1 i hasło reklamujące w przestrzeni miasta.

Krok 5: Poproś teraz, by grupa 1 wskazała mocne strony pomysłu grupy 2, grupa 2 mocne strony akcji wymyślonej przez zespół 3 itd.

- **Refleksja:** Rozpocznij dyskusje, w jaki sposób wygenerowane pomysły można by zrealizować w ramach budżetu partycypacyjnego
- **Wnioski:** To sprzyjający moment, żeby szczegółowo przedstawić uczestnikom aktualny model budżetu partycypacyjnego i roli animatorów dzielnicowych. Prezentując wydrukowany ze strony www.twojadabrowa.pl „Formularz zgłoszenia pomysłów” pokaż uczestnikom, jak mało skomplikowany jest proces składania pomysłów.

Scenariusz nr 3: Po co nam partycypacja?

Wstęp: W tym module uczestnicy będą sprowokowani do dyskusji na różne tematy związane z przestrzenią miasta. Mieszkańcy miast mają różne potrzeby, dlatego partycypacja różnych grup mieszkańców uwzględniająca zróżnicowane spojrzenie jest niezwykle ważna w procesach rewitalizacyjnych. Dobór metod, w tym np. metody partycypacji World Caffé, pozwala na indywidualne wyrażenie opinii, ale także na dużą interakcję uczestników.

Cele:

- wzrost kompetencji społecznych i obywatelskich;
- rozwój aktywności i postaw obywatelskich, budowanie tożsamości lokalnej i pozytywnych związków z miastem;
- rozwijanie zdolności analitycznych, twórczego i krytycznego myślenia-zwiększenie świadomości wpływu uczestników projektu na rozwiązywanie lokalnych problemów;
- nabycie umiejętności badania problemów związanych z planowaniem, projektowaniem środowiska swojego zamieszkania;
- budowanie postaw nastawionych na szukanie porozumienia i kompromisu w zakresie użytkowania wspólnej przestrzeni, zrównoważenia interesów indywidualnych oraz dobra wspólnego;
- podniesienie poziomu wiedzy dotyczącej rozumienia charakteru przestrzeni publicznej i jej znaczenie dla tożsamości lokalnej.

3.1. World Caffé

- **Metoda:** World Caffé to jedna z nowatorskich metod partycypacyjnych, służąca do prowadzenia dialogu oraz poszukiwania kreatywnych pomysłów, dotyczących wybranych

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

zagadnień związanych z życiem danej zbiorowości, do konsultowania lub zbierania opinii w danej grupie.

- **Potrzebne środki i warunki:** Przygotuj 4 stoliki. Jeśli to możliwe przygotuj na każdym stoliku napoje, kubki, małe przekąski. Na każdym stoliku połóż kartkę z jednym zdaniem stwierdzeniem dotyczące tematu sesji.
- **Wielkość grupy:** ok 20 osób, podzielonych na 4 zespoły
- **Czas:** 60 minut
- **Kolejność działań:**

Krok1. Podziel uczestników losowo na 4 mniejsze grupy. Rozłóż na stołach zdania tematu sesji. W tym przypadku tematem przewodnim jest zaangażowanie mieszkańców w proces partycypacji społecznej, zagadnienia są cytatami z książki „Język miast” Deyan Sudjic dotyczącej partycypacji w przestrzeni miasta.

Zagadnienie 1: *„Sposób w jaki współczesne miasta są bardziej przyjazne dla samochodów niż dla pieszych jest zjawiskiem antydemokratycznym. Nowe miasta nie sprzyjają społecznym interakcjom między nieznanymi”*

Zagadnienie 2: *„Odpowiedzią na samotność i lęki ludzi jest społeczeństwo obywatelskie oparte na samorządnej społeczności, nie autodestrukcyjnie skupione na indywidualny zysku”*

Zagadnienie 3: *„Naoglądaliśmy się zbyt wielu feralnych miejskich utopi (modernizm /sorealizm) wymyślonych przez architektów, cenzurowanych i propagowanych przez system polityczny (...) teraz nadszedł czas projektowania przez mieszkańców”*

Zagadnienie 4: „*Ulica to miejsce, gdzie możemy uczestniczyć w życiu miasta (...) jeszcze gorszy niż brak ulic jest brak rogów ulic, a zatem szans na przypadkowe spotkania*”

Krok 2. Teraz rozpoczyna się dyskusja przy stolikach. Każda runda trwa ok. 15 minut. Po sygnale, który daje moderator (prowadzący), grupy przechodzą do innych stolików tak, aby w rezultacie każda grupa przeszła przez wszystkie stoliki. Przy stoliku zostaje zawsze jedna osoba (zapisująca wnioski z dyskusji na flipcharcie). Kiedy wszystkie grupy przejdą przez wszystkie stanowiska i zapiszą swoje wnioski, następuje prezentacja wniosków na forum.

- **Refleksja:** Zapytaj uczestników o wrażenia i refleksje. Które ze stwierdzeń wzbudziły najwięcej kontrowersji? Podyskutujcie szerzej nad nimi.
- **Wnioski:** Ta metoda pozwala na włączenie się w dyskusję dużej liczby osób, umożliwia każdemu aktywny udział oraz zaproponowanie tematu, na jaki chciałby rozmawiać. Wypracowane wnioski i pomysły mogą służyć do dalszej pracy, przeformułowania np. na plan działań. W przypadku zaproponowanych powyżej problemów do World Caffé, dalsza praca może polegać na wymyślaniu sposobów, jak można zachęcić skutecznie innych do zaangażowania się w proces rewitalizacji miasta?
- **Uwaga:** Warto postarać się o stworzenie „kawiarnianej atmosfery”, sprzyjającej swobodnej wymianie myśli i wyrażaniu indywidualnych opinii.

3.2. *Czy urbaniści zawsze mają rację?*

- **Metoda:** studium przypadku- metoda polega na szczegółowym rozpatrzeniu konkretnego przypadku lub wydarzenia, na tle typowego, aby na jego podstawie dojść do wniosków lub uogólnień o szerszym znaczeniu

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

- **Potrzebne środki i warunki:** wydrukowany załącznik nr1, kartki, długopisy, przestrzeń do pracy dla każdego zespołu, krzesła ustawione w kręgu
- **Wielkość grupy:** ok.20 osób, podział na 5 zespołów
- **Czas:** 30 minut
- **Kolejność działań:**

Krok 1: Zapoznaj uczestników z historią i postacią *Jane Jacobs*². Przeczytaj grupie krótką notatkę pochodzącą z portalu Centrum Architektury.

Jane Jacobs była dziennikarką (redaktorką magazynu „Architectural Forum”), pasjonatką architektury i miejskiego życia, a jednocześnie oburzoną obywatelką Nowego Jorku, która na własnej skórze odczuwała skutki arogancji i megalomanii władz miasta, urbanistów i deweloperów. Wskutek ich decyzji jej ukochana dzielnica Greenwich Village miała zostać przecięta autostradą, setki budynków wyburzone, a ich mieszkańcy przesiedleni.

Jane pomogła zablokować szkodliwą inwestycję, a jej wysiłki na rzecz powstrzymania budowy tras przelotowych przez Manhattan i zachowania lokalnego charakteru dzielnic dały impuls do rozwoju miejskiego aktywizmu i przyczyniły się do zakończenia wszechwładzy Roberta Mosesa – architekta miejskiego, który zgromadził ogromne wpływy, pozwalające mu kształtować przestrzeń Nowego Jorku według własnego uznania.

Z gniewu i zaangażowania Jane Jacobs zrodziła się gniewna i zaangażowana książka – „Śmierć i życie wielkich miast Ameryki”. Moses zareagował na książkę alergicznie: „zwracam książkę, którą mi przysłałaś. Pomijając fakt, że jest napisana bez namysłu, jest również paszkwilem... Spróbuj sprzedać ten szmelc komuś innemu. Z poważaniem, Robert Moses.”

---

² J. Jacobs: Śmierć i życie wielkich miast Ameryki, Wydawnictwo Centrum Architektury 2016

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Opublikowany w 1961 roku tekst okazał się jednym z najważniejszych dzieł o architekturze i mieście, które opublikowano w XX wieku.

Krok 2: Podziel uczestników na 4 zespoły każdemu rozdaj jedną z myśli o mieście sformułowanych przez J. Jacobs- załącznik nr1.

Załącznik nr1. (na podstawie portalu www.terenzabudowany.blog.pl)

Myśl 1. *Kluczowym elementem miasta jest ulica. Powinna mieć wyraźne rozgraniczenie na przestrzeń publiczną i prywatną, musi być obserwowana przez jej „naturalnych właścicieli” i powinna mieć szeroki i cały czas użytkowany chodnik. Taka ulica jest jednocześnie żywa i bezpieczna. Budynki powinny stać do niej frontem, aby łatwo można było ją obserwować (a taką zwykłą, pozbawioną detektywistycznych zapędów, ciekawską obserwację, Jacobs uważała za całkowicie naturalną). Stała obserwacja ulicy „naturalnych właścicieli” ma działanie prewencyjne. Podobnie jak ciągła obecność na niej ludzi. A to można osiągnąć tylko poprzez mieszanie na tej ulicy różnorodnych funkcji. Zdrowa ulica powinna „żyć” od wczesnych godzin porannych do późnych godzin nocnych, bo tylko wtedy nie będzie istniało niebezpieczeństwo, że wkradnie się na nią pustka, a razem z pustką – przestępczość. Na idealnej ulicy są wczesnie otwierane sklepy, dzieci bawią się na szerokich chodnikach, później otwierane są punkty usługowe i drobny przemysł, po południu działają wciąż kawiarnie, puby, instytucje kulturalne, przyjeżdżają dostawcy z towarami na następny dzień. Bezpieczeństwo i wielofunkcyjność to najważniejsze pojęcia dla idealnej ulicy. A bezpiecznie jest wtedy, kiedy są ludzie. Ludzie są wtedy, kiedy mają powód, by być. Widok ludzi przyciąga innych ludzi. Wszystkie procesy się zazębiają, ułomność jednego z nich, nieuchronnie prowadzi do degradacji całości.*

Myśl 2. *Parki same w sobie nie niosą żadnej poprawy życia w mieście. Mogą nawet nieść jego pogorszenie. O co chodzi? O to, że o pozytywnym wpływie parku na okolicę decyduje... właśnie ta okolica. Jacobs jest bardzo daleka od prostego fetyszyzowania otwartych, zielonych przestrzeni, uważając, że mogą one bardzo negatywnie wpływać na swoje otoczenie, głównie ze względu na to, że „strefa graniczna” (np. długie ogrodzenie parku) staje się martwym miejscem, potencjalnie*

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

niebezpiecznym. Żeby park był prawidłowo użytkowany, strefa graniczna powinna być możliwie płynna, czyli ulica powinna częściowo wchodzić do parku, a park częściowo wychodzić na ulicę, wzajemnie „zapraszając” do siebie swoich użytkowników.

Wydaje mi się, że w tym przypadku wychodzi częściowo różnica czasowa i kulturowa w stosunku do tego, co mamy dzisiaj. Jacobs ogromną uwagę zwracała na bezpieczeństwo, a za przyczynę jego występowania uważała głównie pustkę. Jednak dzisiejsze parki w Polsce nie są miejscami uważanymi za szczególnie niebezpieczne i wiele z nich znajduje się właśnie w takiej strefie, że pełnią funkcję stricte rekreacyjną i nie przenikają się z innymi funkcjami miasta. Park Jordana z Błoniami w Krakowie czy park Zdrowie w Łodzi są dużymi połączami zieleni DO KTÓRYCH specjalnie się przyjeżdża, a nie przechodzi przez nie przy okazji. A jeszcze ciekawszym przykładem jest park Tiergarten w centrum Berlina, który ze względu na swoje położenie i układ ścieżek rowerowych i ulic jest parkiem „tranzytowym” – mnóstwo ludzi przejeżdża przez niego w drodze do pracy i z powrotem.

Co jest jednak ciekawe i warte zapamiętania w rozumowaniu Jacobs, to fakt, że sam park nie musi zawsze z definicji poprawiać okolicy i że bardzo ważne jest jego usytuowanie w otoczeniu, np. unikanie długich na kilkaset metrów płotów bez możliwości wejścia do środka – a to już jest rzecz, którą absolutnie w polskich parkach można poprawić, tym samym zapraszając do parków więcej ludzi i ułatwiając ich funkcjonowanie.

Myśl 3. *Dzielnica musi być wielofunkcyjna. Monofunkcyjność to zło!!! Jacobs odkryła i opisała coś, co do władz naszych miast jeszcze nie dotarło. I raczej długo nie dotrze. Biznes-parki, inkubatory przedsiębiorczości, kampusy uniwersyteckie, zamknięte osiedla – to wszystko niszczy miasto. Są to miejsca, które „żyją” tylko w pewnych godzinach dnia, pozostając przez większość czasu pustymi, smutnymi terenami, dotkniętymi, jak pisze Jacobs „wielką zarazą nijakości”. Teoretycznie rzecz ujmując, projektowanie miasta w taki sposób: tu pracujesz, tam mieszkasz, tam robisz zakupy, a tam się relaksujesz, jest bardzo kuszące. Źródłem takiego myślenia jest pochodząca jeszcze z XIX wieku idea miasta-ogrodu oraz utopie Le Corbusiera i innych modernistów. Ale co najmniej od 50 lat powinniśmy już wiedzieć, że takie miasto nie działa dobrze. Mieszkańcy osiedli przeżywają codzienny horror*

26

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

w korkach wyjeżdżając do pracy i z niej wracając. W swoich biurowych miasteczkach są skazani na codziennie to samo jedzenie ze stołówki zakładowej (o ile taką mają), bo z samego biura więcej restauracji się nie utrzyma. Podobnie z innymi lokalami handlowymi – jeśli mają stać puste przez większą część dnia – nie będą się pojawiać w ogóle.

W polskich miastach widzimy ten negatywny proces co najmniej w trzech aspektach. Po pierwsze, mamy gigantyczne strefy ekonomiczne i siedliska biurowców. O ile duże zakłady przemysłowe potrzebują sporo miejsca i nie zawsze chcielibyśmy je widzieć w sąsiedztwie innych zabudowań, o tyle skupione w jednym miejscu biurowce są zwykle nudnym, ponurym miejscem, niczego nie wnoszącym do tkanki miejskiej, niedającym pracownikom żadnej wartości dodanej, nie generującym życia, niepozwalającym otoczeniu na rozkręcenie się ekonomicznie. Po drugie, mamy rozlane przedmieścia, które z kolei stają się sypialniami pozbawionymi zwykłego życia ulicznego (często w ogóle pozbawionymi chodników) właściwie przez cały dzień. Ich mieszkańcy skazani są często na podróż samochodem nawet po bułkę do spożywczego. Po trzecie, atrakcyjne do niedawna lokalizacje w mieście są przejmowane przez siedziby banków, co dzieje się kosztem innych lokali. A banki, jak wiemy, zamykane są o 17, czasem o 18. I coraz częściej zamiast różnorodnych śródmiejskich funkcji handlowo-usługowych, dostajemy ciąg eleganckich, ale niszczących miejskie życie instytucji.

Co do powstawania biurowych biznes-parków, nie mam złudzeń – będą powstawać dalej. Co do przedmieść, obawiam się, że w ciągu najbliższych lat także, ale o tym się pisze i mówi coraz więcej, możliwe że proces zostanie chociaż spowolniony. Co do punktu trzeciego – tutaj wejść powinny miasta z odpowiednią polityką lokalową, bo pozostawienie całego tego procesu wolnemu rynkowi poprowadzi do degradacji wielu atrakcyjnych terenów (co zresztą też opisuje Jacobs – w pewnym momencie dochodzi do sytuacji, gdzie banków jest w danej okolicy tak dużo, a pozostałych lokali tak mało, że dotychczas atrakcyjna okolica, przestaje nią być. Banki zaczynają się wynosić, lokale stoją puste, degradacja postępuje dalej, teren staje się nieprzyjemny, dostaje etykietkę niebezpiecznego, wynoszą się kolejne podmioty gospodarcze. Odzyskanie takiego miejsca z powrotem dla miasta trwa długie lata).

Myśl 4. *Kwartale ulic powinny być małe. To banalny w swojej prostocie, ale ważny postulat. Długie*

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

ulice, z których nie można się wydostać, stają się martwe, nikt nie chce po nich spacerować. Gęsta siatka sprzyja handlowi, kontaktom, ruchowi. Im więcej sposobów dotarcia z punktu A do punktu B, tym korzystniej. Dlatego też takimi „killerami” przestrzeni są jakieś wielkie obiekty, przez które nie można przejść na długim odcinku. Przypomnijcie sobie, jak wyglądają w polskich miastach okolice torów kolejowych. To samo tyczy się dwupasmowych dróg bez skrzyżowań na dłuższych odcinkach. Im więcej przestrzeni zapewniamy samochodom, tym bardziej potrzebujemy z nich korzystać.

Jacobs dostrzegła 50 lat temu to, do czego wciąż w Polsce przekonać daje się niewielu. Otwieranie kolejnych parkingów i dróg nie tylko prowadzi do zwiększenia ilości samochodów, ale także do tego, że drogi i parkingi zabierają przestrzeń. A jeśli zabierają przestrzeń, to zwiększają odległości. A gdy zwiększają odległości, to wymuszają korzystanie z samochodu. A co za tym idzie, zmniejszają efektywność komunikacji miejskiej i zniechęcają do korzystania z rowerów i chodzenia pieszo.

Rozdział poświęcony ruchowi samochodowemu jest, z dzisiejszego i „polskiego” punktu widzenia, jednym z najważniejszych. Jacobs udowadnia na przykładzie Los Angeles, że nie ma żadnego punktu równowagi, do którego da się dotrzeć, jeśli chodzi o zwiększanie możliwości poruszania się prywatnymi autami. „System transportu zbiorowego LA, uważany kiedyś za najlepszy w USA, upadł do poziomu niewydolnej resztki transportu publicznego, a presja związana z parkowaniem prywatnych aut rośnie tam cały czas. Kilka lat temu – pisze Jacobs w roku 1960 – dwa miejsca parkingowe na lokal mieszkalny uważane były za w pełni wystarczające. Obecnie nowe budynki oferują trzy miejsca parkingowe na lokal, bo żadna mniejsza liczba nie byłaby wystarczająca w mieście, gdzie bez samochodu trudno kupić paczkę papierosów”. Jacobs pokazuje jasno, że dodawanie kolejnych wielopasmowych dróg „rozciga” miasto, pustoszy je, sprawia, że staje się niefunkcjonalne, koszty utrzymywania tras i zanieczyszczenie powietrza rosną i żyje się coraz gorzej. Jeśli jednak ktoś wydaje się, że Jacobs w prostolinijny sposób chce po prostu pozbyć się samochodów z miast, jest w błędzie. Ograniczanie ich ruchu – tak, ale jego całkowite usuwanie – zdecydowanie nie. Autorka jest świadoma tego, że auta są niezbędne do zaopatrywania sklepów, restauracji i punktów usługowych, a poza tym ich całkowite wyeliminowanie ze znacznych obszarów miasta byłoby sprzeczne z nadrzędną zasadą – unikania monofunkcjonalności. Ale co najmniej 20 lat przed Janem Gehlem postulowała umiejętnie, stopniowe,

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

rozłożone w czasie utrudnianie samochodom poruszania się po mieście – aby ożywić miejskie życie, ułatwiać poruszanie się pieszym i rowerzystom i jak najbardziej efektywnie wykorzystywać miejską przestrzeń.

Krok 3: Każda grupa ma teraz 10 min na przeanalizowanie jednej z sugestii *Jacobs*

Krok 4: Poproś by każdy zespół zreferował na forum swój fragment i przedstawił swoje spojrzenie na zawarte tam sugestie. Zapytaj uczestników o przykłady ze znanej im rzeczywistości na poparcie lub podważeni też *Jacobs*.

- **Refleksje:** Poproś, by w rundce ewaluacyjnej każdy uczestnik odpowiedział na pytanie:
- kiedy, w jaki sposób zdanie mieszkańców powinno być uwzględniane przez architektów/urbanistów podczas rewitalizacji przestrzeni?
- **Wnioski:** Pamiętaj, żeby utrzymać swobodną atmosferę dyskusji, bez oceniania się. Pobudzaj uczestników do szukania jak największej liczby przykładów z bliskiej dla nich rzeczywistości.

Scenariusz nr 4. Punkt siedzenia, punkt widzenia.

Wstęp: Kierowcy samochodów kontra piesi i do tego jeszcze rowerzyści. Czy to musi być wojna o dominację. I dlaczego tak trudno przychodzi nam respektowanie praw innych uczestników ruchu? W jaki sposób podczas procesu rewitalizacji uwzględnić racje wszystkich stron? W tym wypadku szczególnie trudny problem, ale poprzez dyskusje i konsultacje z zaangażowaniem mieszkańców można będzie wypracować jak najlepsze rozwiązania.

Cele:

- wzrost kompetencji społecznych i obywatelskich;
- rozwój kreatywnego myślenia;
- rozwój aktywności i postaw obywatelskich;
- budowanie tożsamości lokalnej i pozytywnych związków z Dąbrową Górnica;
- wzrost wiedzy dotyczącej korzystania z dostępnych narzędzi partycypacji społecznej;
- wzrost wiedzy dotyczącej konsultacji społecznych jako sposobu uzyskiwania opinii społecznych;
- podniesienie poziomu umiejętności z zakresu komunikacji, używania merytorycznych argumentów w dyskusji;
- zwiększenie świadomości wpływu uczestników projektu na rozwiązywanie lokalnych problemów;
- popularyzacja aktywności społecznej jako podstawy przyszłych sukcesów zawodowych i budowania autorytetu środowiskowego;
- podniesienie poziomu wiedzy dotyczącego procesu rewitalizacji

4.1. Miasta dla pieszych

- **Metoda: praca w zespole, elementy analizy tekstu źródłowego:** analizowanie konkretnego tekstu ułatwia zrozumienie wszystkich zjawisk podobnych do analizowanego. Główną zaletą metody jest umożliwienie uczestnikom podejmowanie samodzielnych decyzji na podstawie krytycznej analizy danych”. Metoda obejmuje również elementy analizy SWOT problemu

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

omawianego w wywiadzie.

- **Potrzebne środki i warunki:** wydrukowany załącznik nr1, kartki, długopisy, przestrzeń do pracy dla każdego zespołu, krzesła ustawione w kręgu, kolorowe karteczki do losowania w pięciu kolorach.
- **Wielkość grupy:** ok.20 osób, podział na 5 zespołów.
- **Czas:** 30 minut
- **Kolejność działań:**

Krok 1: Podziel grupę na zespoły poprzez losowanie, rozdaj każdej grupie tekst do analizy – załącznik nr1

Załącznik nr1

Artykuł z Gazety Wyborczej: „**Czy naprawdę potrzeba tony żelastwa, elektroniki i ropy, by przemieszczać się w obrębie miasta?**” Szymon Bujalski rozmawia z Olivierem Schneiderem – członkiem Rady Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego we Francji, Prezesem Francuskiej Federacji Użytkowników Rowerów zrzeszającej 200 organizacji i 30 tys. osób. Pracował we Francji m.in. nad narodowym planem rowerowym i planem rozwoju ruchu pieszego

SZYMON BUJALSKI: *Polska to kraj samochodów?*

OLIVIER SCHNEIDER: *Gdyby obserwowała nas cywilizacja pozaziemska, mogłaby dojść do wniosku, że najwyższym kultem otacza się tu auto. Postęp, którego nie da się zatrzymać? Pamiętajmy, że olbrzymia część Polaków jest wykluczona z posiadania aut – czy to ze względu na wiek, zdrowie, czy też po prostu brak pieniędzy. Ogrom przestrzeni już oddanej samochodom dyskryminuje tych, którzy z różnych powodów ich nie mają.*

SB. *Kierowcy odpowiedzą, że to oni są dyskryminowani, a auto jest po prostu niezbędne.*

Przeprowadzki na rowerze przecież nie robią.

OS. *A dlaczego nie? Na całym świecie istnieją firmy, które zajmują się właśnie organizowaniem przeprowadzek na rowerach. Oczywiście nie są to standardowe rowery, ale nie ma żadnego problemu, by przewieźć na nich nawet meble. Sam wiozłem niedawno lodówkę i pralkę. Wystarczy odpowiednia przyczepa lub specjalny rower towarowy. Nie brakuje miast, które stworzyły odpowiednie warunki i w których ważnym środkiem transportu jest rower. Jeździ tam wyraźnie mniej samochodów i nikt nie narzeka, że pogotowie nie ma, jak dojechać do chorego.*

SB. Jak zmienić prosamochodowe podejście?

OS. *Trzeba zrozumieć, że auta, choć są cudownym wynalazkiem, mają również dużo wad. To nie wina kierowców, po prostu tak jest. Chodzi nie tylko o negatywny wpływ na środowisko, lecz także o zawłaszczanie olbrzymich połaci przestrzeni publicznej. Jeśli spojrzymy na ulicę z równo podzieloną przestrzenią, to zobaczymy najwięcej pieszych, trochę mniej rowerzystów i pasażerów komunikacji miejskiej, a najmniej kierowców. Samochód zajmuje 8 m kw., kiedy stoi. A im szybciej jedzie, tym więcej potrzebuje przestrzeni, także za i przed sobą. By wszyscy mogli jechać 50 km na godz., powinno przypadać nie mniej niż 65 m kw. wolnej drogi na samochód, a by jechać 90 km na godz. obwodnicą – już 200! Łatwo więc zrozumieć, że więcej aut w miastach się już po prostu nie zmieści.*

Kolejny problem to koszt: samochody są bardzo drogie w utrzymaniu, droższe niż większości z nas się wydaje. To nie tylko wydatki na paliwo, lecz także utrata wartości, opłaty za naprawy, przeglądy, wymianę oleju, postój na parkingu... Jeśli jednak zrezygnujesz z auta, oszczędności będą na tyle wysokie, że w razie pilnych, nieprzewidzianych potrzeb będziesz mógł skorzystać na przykład z taksówki. Rozwój tych ostatnich to zresztą także ważna część zrównoważonego transportu. Główną zaletą taksówek jest to, że w przeciwieństwie do wielu samochodów osobowych nie zajmują miejsca parkingowego przez 95 proc. czasu, bo są zazwyczaj w ciągłym ruchu.

SB. Czyli można inaczej niż autem?

OS. *Często słyszę: „samochód jest mi potrzebny, by pojechać gdzieś z rodziną, zawieźć babcię do*

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

szpitala, pomóc w przeprowadzce”. A potem wyliczenia dowodzą, że w aucie jedzie średnio 1,3 osoby, przeważnie w wieku 30-35 lat. To pokazuje, że ludzie najczęściej jeżdżą sami, bo po prostu im wygodniej, mogą sobie włączyć muzykę i klimatyzację.

SB. Wygodniej, a może po prostu krócej? Dlaczego mam jechać 50 minut autobusem, skoro samochodem dojadę w kwadrans?

OS. Dla większości z nas akceptowalny czas jazdy komunikacją miejską to pół godziny. Dlatego trzeba tak planować rozwój miasta, by mieszkańcy mogli załatwić swoje potrzeby, przejechawszy te 30 minut. Chodzi o to, by każdy miał w zasięgu kilkuminutowego spaceru sklep spożywczy, pocztę, restaurację, nie musiał wozić dziecka do szkoły na drugi koniec miasta, bo podstawówka jest obok. Dopóki miasta będą się rozlewały i polaryzowały, na przykład w jednej dzielnicy znajdują się miejsca pracy, a w drugiej mieszkania, potrzeby transportowe będą nie do zrównoważenia.

SB. Jak się czujesz w Polsce jako rowerzysta?

OS. Bardzo dobrze. Jeżdżę rowerem cargo, czasami wąskim składakiem. Bywa, że ktoś na mnie zatrąbi, bo wolałby, żebym jechał nielegalnie po chodniku niż obok niego na drodze, ale to są incydenty. Ogólnie kierowcy zachowują się coraz lepiej.

SB. Wielu uważa podobnie, co widać choćby po rosnącej popularności roweru publicznego. W Łodzi, która uruchomiła go jako ostatnia, w zaledwie trzy miesiące zanotowano milion wypożyczeń.

OS. To robi wrażenie. W Warszawie, choć rowerów w stolicy jest o wiele więcej, na osiągnięcie takiego wyniku potrzebowano znacznie dłuższego okresu. Łódzki wynik zamyka usta krytykom. Pokazuje, że rower to nie zabawka dla hipsterów, lecz jeden ze składników dobrze zaplanowanego miejskiego transportu. Rowery publiczne są bardzo opłacalne dla użytkownika, gdyż płaci symbolicznie i nie musi się troszczyć o serwis, bo ten zapewnia miasto. Na pierwszy rzut oka koszty te można by uznać za nieuzasadnione, gdyby nie duży wpływ jazdy na rowerze na zdrowie. Zarówno we Francji, jak i w Polsce mamy epidemię chorób cywilizacyjnych związanych z brakiem ruchu. Pół godziny jazdy na

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020
rowerze to zdecydowanie lepsze zdrowie, także psychiczne. A co za tym idzie – mniejsze wydatki.

SB. Ale nie każdy musi lubić rower i czuć się na nim pewnie.

OS. *Dlatego nie chodzi o to, by kogoś zmuszać do roweru czy jakiegokolwiek innej formy transportu. Trudno jednak nie zgodzić się z tym, że najkorzystniejsze warunki do poruszania się po mieście mają samochody. Dopóki nie zwiększy się komfortu podróży rowerem, jego konkurencyjność będzie mała, a wiele osób, które chciałyby z niego skorzystać, z różnych powodów tego nie robi. Choćby dlatego, że się boi. Jeśli wszyscy, którzy chcą jeździć rowerami, będą mieli zapewnioną odpowiednią infrastrukturę, łatwiej będzie nie tylko im, ale też kierowcom.*

SB. Powiedz to tym ostatnim. Usłyszysz, że im więcej rowerzystów, tym więcej wypadków.

OS. *Więcej w wartościach absolutnych, ale nie w odniesieniu do przejechanych kilometrów. To słynna zasada „safety in numbers”. Innymi słowy, im więcej jeździ rowerzystów, tym powszechniej znane są ich zachowania oraz potrzeby i tym rzadziej dochodzi do wypadków. Samochody i rower same w sobie nie są złe. Z pewnością jednak jazda autem jest najbardziej frustrująca, bo w mieście nie można jeździć tak szybko, jak by pozwalały możliwości maszyny. To powoduje gniew. Rowerzyści są więc obarczani winą za sytuację. A stawianie samochodów na pierwszym miejscu kończy się tym, że frustrujące stają się też inne sposoby poruszania, bo niewystarczająco się o nich myśli.*

SB. A jak Olivier Schneider czuje się w Polsce jako pieszy?

OS. *To już zupełnie inna historia. Czasami czuję się wręcz jak podużytkownik. Obowiązek używania przycisków na światłach i czas oczekiwania na zielone pokazują, że nie jestem równoprawnym uczestnikiem ruchu. Dobrym przykładem są też chodniki, na których ustawa pozwala parkować, o ile zostawi się pieszym półtora metra szerokości. A przecież sama nazwa wskazuje, że po chodniku się chodzi.*

SB. W wielu miastach zaczyna się to zmieniać – Bydgoszcz i Warszawa przyjęły odpowiednie standardy projektowania i deklarują myślenie o mieście głównie pod kątem pieszych. Niedawno łódzcy

radni zobowiązali prezydent Hannę Zdanowską do tego, by najważniejszy w mieście był ruch pieszy OS. Będę się mocno przyglądał temu, czy wyjdzie to w praktyce, bo takich deklaracji w wielu miastach nie brakowało. Jako ekspert ds. pieszych miałem wątpliwą przyjemność brać udział w komisji sejmowej przygotowującej zmiany w ustawie dające większe prawa pieszym na przejściach. Kontaktując się z posłami, senatorami czy Krajową Radą Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego, zrozumiałem, że w Polsce nie podchodzi się poważnie do ruchu pieszego. I zrozumiałem, skąd bierze się tyle ofiar wśród pieszych. Istnieje dziwne przekonanie, że wystarczy zakazać pieszym przechodzenia na czerwonym, by było bezpiecznie. A jeśli nie, to wystarczy zwiększyć tresurę i na przykład wlepić wyższe mandaty. Ale jeśli jest czerwone światło dla pieszego, właśnie podjechał mój tramwaj, a żaden samochód nie jedzie, to czemu nie miałbym móc spokojnie do niego pójść? W wielu krajach Europy Zachodniej tak właśnie można robić. A tam, gdzie pieszy może na własną odpowiedzialność przejść na czerwonym, ofiar jest mniej.

SB.Dlaczego?

OS.Bo kierowca jedzie wolniej, spodziewając się, że pieszy może spróbować przejść w dowolnej chwili. Polscy politycy i urzędnicy deklarują, że trzeba stawiać na zrównoważony transport, ale gdzieś w podświadomości pozostaje zapisane, że ci najbogatsi, najważniejsi, tworzący polski cud gospodarczy i naprawdę się spieszący muszą jednak jechać samochodem, bo inaczej się wyprowadzą i miasto wymrze. Uwierzcie: nie wymrze, jeżeli postawicie na pieszych. A znaczenie pieszych nie wzrośnie, jeśli nie ograniczy się ruchu dla innych.

SB. Jakie rozwiązania są nam najbardziej potrzebne?

OS. Największe wyzwanie to ruch pieszy. Większość polskich miast traktuje nawet transport zbiorowy jako podtransport. Dla tych, których nie stać lub którym się nie spieszy. Nawet gdy deklarowany jest priorytet tramwajowy, w kularowej dyskusji okazuje się, że jednak to auta są najważniejsze. Na zachodzie Europy kilkadziesiąt lat temu pozbywano się tramwajów, a teraz za ogromne pieniądze odtwarza się skrawek tego, co było. Samorządy w Polsce powinny więc zrozumieć, że posiadana przez nie infrastruktura tramwajowa to szansa, a nie zagrożenie. Dlatego gdy widzę tramwaj stojący na

sygnalizacji, to mi się serce kraje. We Francji sygnalizacja jest ustawiona pod tramwaje. Stoją tylko na przystankach i ewentualnie tam, gdzie krzyżują się linie. Dzięki temu pasażer czuje, że podjął dobrą decyzję, wsiadając do tramwaju, a nie jadąc własnym samochodem. Dodatkowo w Polsce istnieje też coś takiego jak kult prędkości handlowej. Liczy się tylko to, by jak najszybciej przejechać z przystanku na przystanek. Tymczasem we Francji znaczenie ma cała długość podróży: od drzwi do drzwi. Bo co z tego, że szybko przejadę jakiś odcinek trasy, skoro tramwaj ominie osiedle, przez co dojdzie na przystanek zajmie mi dziesięć minut? Ważny jest też komfort podróży – inaczej spaceruje się na przystanek po równym chodniku, a inaczej, gdy cały czas trzeba patrzeć, by nie potknąć się o dziurę i omijać nieprawidłowo zaparkowane auta.

SB. A jak dotrę na przystanek i tak muszę czekać, bo rozkład istnieje tylko na papierze.
OS. Pasażer może iść albo na przystanek, albo na konkretny tramwaj. Gdy wiem, że mój tramwaj jest o 7.12, a jak mi ucieknie, to kolejny będzie za 20 minut, idę na tramwaj. Gdy wiem, że kursuje on co kilka minut, a do tego mam do wyboru alternatywne linie, idę na przystanek. Dzięki temu mój stres, zupełnie podświadomy, jest o wiele mniejszy. Nie muszę się spieszyć, zerkać cały czas na zegarek i martwić się, że jeśli zaraz nie wyjdę z domu, to spóźnię się na spotkanie 20 minut. Pierwsze miasto, które to zrozumie, zbierze owoce takiego myślenia.

SB. Skoro nie za bardzo dba się o pieszych czy pasażerów komunikacji miejskiej, to co powiedzieć o niepełnosprawnych lub starszych?

OS. Na pierwszy rzut oka nie widać problemu, ale to błąd. Osób starszych, niewidomych, niedowidzących, z niepełnosprawnością ruchową nie widać w przestrzeni publicznej, ale nie dlatego, że ich nie ma. Przestrzeń ta jest do nich tak niedopasowana, że po prostu zamykają się w domach. Wyznacznikiem polityki pieszej będzie to, czy odpowiedzialni za jej wprowadzenie pomyślą o wszystkich. Oczywiście jeśli wyjdzie się z założenia, że chcemy poprawić poruszanie się w przestrzeni wszystkim, to nawet ci, którzy nie mają żadnych problemów, będą mieli jeszcze lepiej. Dla przykładu, we Francji zaczęto wprowadzać tramwaje niskopodłogowe, okazało się, że są dużo szybsze od wysokopodłogowych, choć moc silnika jest taka sama. Stało się tak, bo łatwiejsze wejście umożliwiło

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

sprawniejszą wymianę pasażerów nie tylko z niepełnosprawnością, lecz także wszystkich. Tak jest na każdym kroku. Idealne miasto to takie, w którym myśli się o wszystkich.

- **Krok 2:** Poproś grupę by przeczytała wspólnie tekst i razem w postaci plakatu, opowiedziała na następujące pytania:
  - Jakie szanse i zagrożenia dla rozwoju polityki pieszej dostrzega Schneider?
  - Jak sytuacja pieszych wygląda w twoim mieście w obszarze rewitalizowanym (pokaż uczestnikom na mapie jaki to obszar), wypiszcie doświadczenia i obserwacje poszczególnych uczestników zespołu?
  - Jakimi metodami można by zbadać sytuacje pieszych, rowerzystów w mieście?
  - Jak według Was można by zwiększyć komfort pieszych, rowerzystów na obszarze rewitalizowanym w Dąbrowie Górniczej?
- **Refleksja:** Poproś uczestników by podzielili się swoimi refleksjami i odczuciami związanymi ze zjawiskiem „przywracania miast” pieszym by każdy mógł się wypowiedzieć
- **Wnioski:** Zwróć uwagę, by koncepcja każdej grupy dotycząca podniesienia standardów przemieszczania/ bycia pieszych i rowerzystów została dokładnie omówiona.

4.2. Spotkanie konsultacyjne: jestem za czy przeciw?

- **Metoda: Improwizacja teatralna- symulacja:** uczestnicy naśladową rzeczywistość w celu zdobycia doświadczeń zbliżonych do tych w świecie realnym, dzięki czemu w bezpiecznych warunkach mogą zaobserwować typowe relacje społeczne i nauczyć się jak na nie reagować. Metoda ta pozwala wejść w sytuacje uczestników życia publicznego, zrozumieć mechanizmy i narzędzia partycypacji w tym wypadku konsultacji społecznych
- **Potrzebne środki i warunki:** wydrukowany załącznik 1, kartki, długopisy, przestrzeń do pracy dla każdego zespołu, krzesła ustawione w kręgu, kolorowe karteczki do losowania z podziałem

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

na role: mieszkaniec, urzędnik, organizacja pozarządowa. (Uwaga: 5 osób wcieli się w role urzędników, 5 działaczy organizacji, pozostałe będą miały role mieszkańców)

- **Wielkość grupy:** ok.20 osób, podział na 5 zespołów.
- **Czas:** 60 minut
- **Kolejność działań:**

Krok 1: Poinformuj grupę, że teraz przedstawiś im problem, z powodu którego Urząd Miasta postanowił zorganizować konsultacje społeczne w postaci otwartego spotkania, na które oni sami będą zaproszeni. Jednocześnie poinformuj, że na czas trwania tego ćwiczenia, każdy otrzyma jakąś rolę: mieszkańca, urzędnika, przedstawiciela lokalnej organizacji pozarządowej.

Krok 2. Przedstaw grupie problem, zaznacz, że sytuacja jest oparta na faktach i wzorowana na projekcie Fundacji Napraw Sobie Miasto, która realizuje program Żywa Ulica.

Opis problemu: *Fundacja „Nasze Miasto” od lat postuluje wprowadzenie specjalnie polityki pieszej w mieście, w jej ramach proponuje by zmienić niektóre ulice miast w przyjazną przestrzeń pełną zieleni i miejsc dla pieszych. Pierwszym krokiem jest zamknięcie całkowicie ulic dla ruchu samochodowego na okres roku. Projektem mają być objęte ulice Bandrowskiego i Reymonta. Na ulicy maja powstać małe oazy zieleni i inne elementy malej architektury by stworzyć atmosferę do sąsiedzkich spotkań, rozmów, spędzania czasu z dziećmi.*

Krok 3. Poproś by uczestnicy wylosowali role, rozdaj opis poszczególnych ról właściwym grupom.

Opis ról:

1.Administracja samorządowa:

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

- miasto chce zrewitalizować/ zagospodarować tereny w Śródmieściu zgodnie z potrzebami mieszkańców i polityką wspierania ruchu pieszego;
- mieszkańcy od dawna zgłaszają problemy z parkowaniem w centrum miasta, ale jednocześnie narzekają na problem „wymarcia Centrum”: braku miejsc do spędzania czasu, małych zieleni, miejsc do spędzania czasu z dziećmi;
- Fundacja „Nasze Miasto” przedstawiła z kolei bardzo ciekawy społecznie projekt na sposób rewitalizacji tego terenu poprzez założenie tzw. żywej ulicy przestrzeni zamkniętej dla aut i zagospodarowanej małą architekturą;
- postanowiliście jako przedstawiciele Urzędu Miasta, oddać głos mieszkańcom, żeby mogli przedstawić swoje opinie;

Ważne: To Wy prowadzicie spotkanie, zadbajcie o swobodę wypowiedzi przy jednoczesnym przestrzeganiu dyscypliny czasowej. Spotkanie nie musi zakończyć się wiążącą decyzją. Jeśli dyskusja będzie się przedłużać możecie zaproponować kolejne konsultacje.

2. Przedstawiciele Fundacji Nasze Miasto:

- przedstawicie projekt Żywej Ulicy jako nowatorski pomysł na rewitalizację terenów w Śródmieściu wg własnych kreatywnych wizji;
- uważacie, że miasta są dla ludzi nie dla aut, możecie wspierać się argumentami z wcześniej analizowanego wywiadu;
- w mieście brakuje przestrzeni, gdzie przedstawiciele różnych pokoleń mogą się spotykać, porozmawiać, spędzać czas;
- na stworzenie takiej ulicy można pozyskać dofinansowanie ze specjalnych funduszy przeznaczonych na rewitalizację;
- przygotujcie jeszcze inne warianty pozyskania funduszy na elementy „wyposażenia” ulicy i sposoby jego utrzymania (np. producenci w zamian za reklamę, wolontariat)

4. Mieszkańcy (zwolennicy i przeciwnicy) zamknięcia ulic:

- ludziom należy się bezpieczny azyl, w którym mogą odpoczywać;

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

- w miastach brakuje zieleni, kontakt z przyrodą znacznie poprawia samopoczucie ludzi;
- brakuje inicjatyw integrujących ludzi, sąsiedzi się nie znają, wspólne spędzanie czasu w przestrzeni ulicy może to zmienić;
- ludzie potrzebują szybko dostawać się na dane ulice so może zapewnić tylko auto;
- samochód daje wygodę, co z zakupami lub wózkiem, kiedy nie będzie można zaparkować pod sklepami na ul. J.K. Bandrowskiego;
- w Centrum i tak jest za mało miejsc parkingowych.

Krok 4: Podkreśl, by na czas ćwiczenia wszyscy wczuli się w swoje „losowe” role. Poproś, by poszczególne zespoły zapoznały się z argumentami i wymyśliły, oprócz podanych, jeszcze co najmniej pięć własnych. Każda osoba w grupie powinna także wymyślić sobie konkretną postać, którą chce odegrać podczas konsultacji, a która będzie zgodna z przydzieloną jej rolą. Niech wymyślą jej imię, wybiorą zawód i krótko określą sytuację rodzinną. Teraz mają 10 min. na przygotowanie.

Krok 5: Poinstruuuj uczestników, że każda z grup ma ok 2 minut na zaprezentowanie swojego stanowiska na forum. Spotkanie otwierają przedstawiciele władz samorządowych, którzy ustalają reguły, przydzielają kolejno głos, czuwają nad dyscypliną dyskusji. Daj sygnał do rozpoczęcia dyskusji. Teraz każdy uczestnik debaty ma teraz możliwość wypowiedzenia swojego zdania i odniesienia się do przedstawionych argumentów. Dyskusję zakończ w momencie uzyskania przez strony konkretnego rozwiązania, tzn. pozytywnej lub negatywnej decyzji urzędników lub ewentualnie podjęcia decyzji o zwołaniu kolejnych konsultacji.

- **Refleksja:** Poproś uczestników by usiedli w kręgu. Poinformuj, że już nie są w swoich rolach, że są znowu sobą. Omów ćwiczenie, poproś o refleksje.

Zapytaj:

- jakie problemy i konflikty pojawiły się w trakcie symulacji?
- w jaki sposób argumenty w dyskusji wpłynęły na ich własne poglądy w temacie?

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

- na ile, ich zdaniem, odegrana symulacja spotkania konsultacyjnego była realna?
- czy według nich tego typu spotkania organizowane w rzeczywistości mogą wyglądać podobnie?

- **Wnioski:** W symulacji najważniejsze jest jej obszerne podsumowanie, przeznaczenie odpowiednio dużej ilości czasu na etap refleksji i oceny. W symulacji bardzo istotne jest trzymanie się nakreślonego scenariusza, cała pomysłowość i aktywność uczestników powinna być nastawiona na wypracowanie najlepszego, ich zdaniem, rozwiązania, a nie obchodzenie czy łamanie ram wyznaczonych przez opis sytuacji.

- **Uwaga:** W trakcie tego ćwiczenia łatwo o emocje. Pozwól uczestnikom na ich wyrażanie, żeby podczas podsumowania odnieść się do tego i żeby sami przekonali się, jak trudno aranżować i prowadzić tego rodzaju spotkania.

II „FABRYKA PEŁNA ŻYCIA”- rewitalizacja jako interwencja w przestrzeń i zmiana poprzez kulturę

Scenariusz nr 5 : Moja przestrzeń

Wstęp: Dąbrowa Górnicza posiada wiele walorów przyrodniczo- geograficznych. W jej przestrzeni architektonicznej znajdziemy jednak wiele wad. Wszechobecne pstrokate, brzydkie reklamy, odnowione bloki pomalowane na niezliczoną ilość kolorów, niefunkcjonalne centrum miasta, a właściwie jego brak. Czy możemy to zmienić? Poprawić otaczającą nas przestrzeń? Odpowiedzi na te pytania będą szukać uczestnicy tych warsztatów.

Cele:

- wzrost kompetencji społecznych i obywatelskich -rozwój aktywności i postaw obywatelskich, budowanie tożsamości lokalnej i pozytywnych związków z miastem;
- budowanie postaw związanych z poczuciem sprawstwa;
- podniesienie poziomu wiedzy dotyczącej procesu rewitalizacji;
- wzrost wiedzy dotyczącej korzystania z dostępnych narzędzi partycypacji społecznej, w tym w szczególności spaceru badawczego;
- zwiększenie świadomości wpływu uczestników projektu na rozwiązywanie lokalnych problemów;
- nabycie umiejętności badania problemów związanych z planowaniem, projektowaniem środowiska swojego zamieszkania;
- rozwijanie zdolności analitycznych, twórcze i krytycznego myślenia;
- budowanie postaw nastwionych na szukanie porozumienia i kompromisu w zakresie użytkowania wspólnej przestrzeni, zrównoważenia interesów indywidualnych oraz dobra wspólnego;
- podniesienie poziomu wiedzy dotyczącej rozumienia charakteru przestrzeni publicznej i jej znaczenie dla tożsamości lokalnej.

5.1. *Zmiana zaczyna się w głowie*

- **Metoda:** ćwiczenie indywidualne improwizacja słowna: metoda ma na celu, osowienie uczestników z sytuacją improwizacji i zabierania publicznie głosu. Dodatkowym elementem jest zbudowane pozytywnych skojarzeń z najbliższym otoczeniem, refleksja dotycząca mocnych stron miasta, w którym żyją.
- **Potrzebne środki i warunki:** krzesła ustawione w kręgu
- **Wielkość grupy:** 10 -25 osób
- **Czas:** 20 minut
- **Kolejność działań:**
- **Krok 1:** Poproś uczestników warsztatu by przypomnieli sobie z czasów dzieciństwa bajkę „Zaczarowany ołówek”. Powiedz uczestnikom że mają takie same możliwości jak bohater bajki, wszystko co „narysują” stanie się rzeczywistością. Zapytaj co dorysowaliby „Zaczarowanym ołówkiem” w Śródmieściu Dąbrowy Górniczej?
- **Krok 2:** Zadbaj by każda osoba mogła się wypowiedzieć i była wysłuchana przez pozostałych członków grupy.
- **Krok 3:** Stwórzcie wspólnie zapisując na dużym arkuszu papieru „LISTĘ DOBRZYCH ŻYCZEŃ DLA CENTRUM DĄBROWY GÓRNICZEJ” która będzie odzwierciedlać pomysły wypowiedziane w pierwszej części ćwiczenia. Listę powieście w widocznym miejscu sali tak, by w trakcie warsztatów można było do niej dopisywać nowe pomysły.
- **Krok 4.** Stwórzcie z grupą drugą listę: „POLECAM W DĄBROWIE GÓRNICZEJ”. Wypisz razem z grupą listę 10 najbardziej atrakcyjnych miejsc w mieście.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

- **Refleksje:** Poproś uczestników o podsumowanie:
  - co na liście “Dobrych życzeń” wydaje im się najbardziej interesujące, zaskakujące, absurdalne?
  - jakie dostrzegają największe atrakcje w mieście, które mogą przyciągać przyjezdnych?
  - jakie walory jeśli chodzi o położenie?, itp
- **Wnioski:** To będzie dobry moment na pokazanie Dąbrowy Górniczej jako miasta atrakcyjnego turystycznie, rekreacyjnie, przyrodniczo oraz ze względu na położenie geograficzne (bliskość Jury Krakowsko- Częstochowskiej, Pustyni Błędowskiej, itd)

5.2 Przestrzeń publiczna krzyczy

- **Metoda: Praca w grupie, dyskusja, analiza tekstu.** Ćwiczenie łączy pracę w zespole z elementami analizy tekstu, pozwala też uwolnić wyobraźnię twórczą. Korzystając z przygotowanych załączników uczestnicy ćwiczą umiejętność wyszukiwania i selekcji informacji, trenują umiejętność krytycznej analizy, argumentacji w dyskusji, wspólnego podejmowania decyzji.
- **Potrzebne środki i warunki:** miejsce pracy dla 4 zespołów, cztery razy wydrukowany załącznik nr 1, duże arkusze papieru, flamastry, kartki, długopisy.
- **Wielkość grupy:** 20 osób
- **Czas:** 40 minut
- **Kolejność działań:**

Krok 1: Podziel uczestników warsztatu na 4 zespoły. Rozdaj wszystkim grupom wydrukowany załącznik nr1 wywiad Filipa Springera „*Tworząc przestrzeń publiczną kierujemy się chciwością*”) Przeczytaj tekst na głos by każda osoba miała możliwość usłyszenia go.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Załącznik nr 1

Wywiad Filipa Springera „*Tworząc przestrzeń publiczną kierujemy się chciwością*” (źródło: www.trójmiasto.pl, artykuł z 7.12.2013r.)

Filip Springer, dziennikarz i fotoreporter. Autor m.in. takich książek, jak "Źle urodzone" o architekturze PRL-u oraz "Wanna z kolumnadą", właśnie wydanego zbioru reportaży o przestrzeni w Polsce.

„*Myślenie o polskiej przestrzeni idzie w kierunku nadmiaru i krzyku wizualnego. Każde działanie motywowane jest chęcią jak najgłośniejszego krzyknienia i zrobienia wizualnego hałasu. Zaczynając od pstrokatego banerka na płotku, przez kolorowe elewacje bloków, po Sea Towers w Gdyni - mówi Filip Springer, warszawski dziennikarz i fotoreporter, autor książki o polskiej przestrzeni pt. "Wanna z kolumnadą"*

"Najłatwiej jest rozwiązać problem reklam. Ale kwestie suburbanizacji, gettoizacji osiedli czy lekceważenia historii miejsca, to problemy na najbliższe kilkadziesiąt lat. Osłabia mnie, że będę żył w tej przestrzeni przez całe życie." fot. Trójmiasto.pl

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

"Cały czas ponad 56 proc. zasobów mieszkaniowych Polski to są bloki. Według badań CBOS ponad 70 proc. mieszkańców blokowisk chciałoby uciec stamtąd." fot. Krzysztof Mystkowski/KFP

- ***Łukasz Stafiej: Twoja książka ma podtytuł "Reportaże o polskiej przestrzeni". Ale tak naprawdę to opowieść o brzydocie i chaosie przestrzennym, jaki otacza nas w Polsce na każdym kroku. Co jest nie tak z naszym poczuciem estetyki?***

Filip Springer: Większość z nas nie ma świadomości estetycznej. Po prostu nie uczymy jej w szkołach. 80 proc. Polaków uważa, że żyją w ładnej okolicy. Ostatnio wiceprezes Itaki tłumaczył dziennikarzowi, że wielka szmata reklamowa na Smyku w Warszawie ma ładny layout i w związku z tym nie szpeci okolicy. Nie zliczę, ile razy słyszałem przy pisaniu "Wanny z kolumnadą", że mam się zająć czymś ważniejszym. Ręce opadają.

ŁS: Wg danych, które przytaczasz, polskie dzieci przez całą podstawówkę i gimnazjum mają

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

niemal 10 razy mniej lekcji o sztuce, niż ich rówieśnicy w Lichtensteinie. Jesteśmy na szarym końcu w Europie.

FS. Nie uczymy zagadnień związanych z estetyką, więc jesteśmy niedouczone estetycznie społeczeństwem. A takim społeczeństwem łatwiej manipulować. Łatwo nas przekonać, że wielka szmata reklamowa zasłaniająca budynek jest ładna. Bo nie znamy alternatywy. Nie pokazujemy dobrych wzorców. To oczywiście nie jest jedyna przyczyna. To wynika z różnych rzeczy.

ŁS: Na przykład z PRL-owskiej przeszłości. Było nam źle i szaro, to teraz sobie nadrabiamy nadmiarem, np. pstrokatymi fasadami bloków czy wydumaną, kiczowatą architekturą.

FS. Szarzyzna PRL to trochę taki mit. Gdybyśmy tak uznali, to musielibyśmy się pogodzić z faktem, że nie mamy na to żadnego wpływu. Że możemy być chamami i puszczać bąki w towarzystwie, bo nas PRL tak ukształtował i tacy zawsze będziemy. A przecież tak nie jest.

ŁS: W swojej poprzedniej książce, "Źle urodzone", udowadniasz, że w tym czasie powstawała również wspaniała architektura.

FS. Tak, ale ta książka opowiada o wyjątkach od reguły. O sytuacjach, gdy w ogólnej mizerocie architektonicznej tamtych czasów pojawiały się od czasu do czasu przejawy oryginalnego myślenia. Myślę jednak, że tamta mizerota była wtedy projektowana bardziej kompleksowo, niż mizerota współczesna.

ŁS: Czyli podmiejskie osiedla.

FS. Cały czas ponad 56 proc. zasobów mieszkaniowych Polski to są bloki. Tak się złożyło, że jakoś nie za bardzo je kochamy. Według badań CBOS ponad 70 proc. mieszkańców blokowisk chciałoby uciec stamtąd.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

ŁS: Ludzie chcą domów z ogródkiem w sielskich enklawach z dala od miejskiego zgiełku?

FS. Jak będę miał trójkę dzieci, też pewnie będę chciał. Ale nie za cenę tego, że oprócz tego domu z ogródkiem, nic w okolicy nie będzie. Żadnego sklepu, przedszkola, nawet chodnika. A tak często wyglądają te podmiejskie osiedla o bajkowych nazwach. Najbardziej uderzające jest to, że ludzie nie zastanawiają się nad tym, co będzie wokół ich domu. Nie zaglądają do planu miejscowego. Nie zdają sobie sprawy, że sielska łąka za oknem zaraz zostanie zabudowana. Cieszą się, że mają mieszkanie i myślą: jakoś to będzie.

ŁS: Nic dziwnego. W końcu zaciągnęli ten kredyt na 40 lat.

FS. Jasne, każdy chce mieszkać fajnie. Problem polega na tym, że w ramach tego 40-letniego kontraktu nie sprzedaje się jakości wokół tego mieszkania. Nie sprzedaje się miasta. Sprzedaje się postawioną w szczerym polu małą obietniczkę.

ŁS: Podobną motywację mają właściciele firm, którzy wieszają banery. Żeby tylko zdobyć klienta, uciuć pieniądze.

FS. Zasadniczo kieruje nami chciwość.

ŁS: Znowu spuścizna PRL? Chcemy się nachapać, bo czujemy się biedniejsi niż inni Europejczycy?

FS. Wcale tak nie jest. Ktoś mi niedawno tłumaczył, że wielkoformatowe reklamy są wieszane z powodu biedy. Ludzie się zgadzają zasłonić okno, bo potrzebują pieniędzy. To nieprawda. To chciwość. Po prostu uznano, że na przestrzeni można zarabiać dobre pieniądze. Z ostatnich badań TNS wynika, że około 67 proc. z nas uważa, że reklamy na ulicach jest już za dużo.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Natomiast powyżej 70 proc. przyznaje, że jakby ktoś im zapłacił, to by powiesili reklamę na swoim oknie. Myślenie, że przestrzeń publiczna zaczyna się już na elewacji naszego budynku czy w naszym ogródku, gdzie stawiamy billboard, jest póki co nieosiągalne.

ŁS: Co by się musiało stać, żeby ludzie poczuli odpowiedzialność za przestrzeń, która ich otacza?

FS. Nie mam bladego pojęcia. Nikt nie czuje się odpowiedzialny. Z politykami na czele.

ŁS: A urbaniści?

FS. Towarzystwo Urbanistów Polskich co trzy lata debatuje na kongresach o tym, jak ma wyglądać przestrzeń w Polsce. Mnóstwo działań przedsięwzięli. Skutki są jednak niewielkie, bo nie mają politycznego poparcia. Wszyscy mają ich w nosie.

ŁS: Gdziekolwiek widać starania. Gdańsk posiada referat ds. estetyzacji miasta, w Gdyni zatrudniono plastyka miejskiego. Co myślisz o ich pracy?

FS. Zawsze staram się unikać oceniania takich urzędów. Ale sam fakt, że ktoś uważa, że powinien on być, już sam w sobie jest wartością. Bo takich miejsc jest 35 na 908 polskich miast.

ŁS: W jakim kierunku podąża myślenie o polskiej przestrzeni?

FS. To jest kierunek nadmiaru i krzyku wizualnego. Każde działanie w przestrzeni motywowane jest chęcią jak najgłośniejszego krzyknienia i zrobienia wizualnego hałasu. Zaczynając od pstrokatego banerka na płotku, przez kolorowe elewacje bloków, po Sea Towers w Gdyni. Ujmuję mnie przestrzeń w Norwegii czy Danii. Odpowiada mi tamtejsze myślenie o człowieku jako kimś, kto nie jest najważniejszy. Najważniejsza jest natura i krajobraz. Lubię, gdy przestrzeń

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

mnie otaczająca jest komponowana na bazie ciszy, a nie hałasu. To podejście pełne szacunku do człowieka i jego otoczenia.

ŁS: W Polsce nie będzie lepiej?

FS. Nie mam co do tego najmniejszych wątpliwości. Najłatwiej jest rozwiązać problem reklam. Ale kwestie suburbanizacji, gettoizacji osiedli czy lekceważenia historii miejsca, to problemy na najbliższe kilkadziesiąt lat. Osłabia mnie, że będę żył w tej przestrzeni przez całe życie.

ŁS: Jakies światelko w tunelu?

FS. Długo starałem się wskazać jakieś zjawisko w polskiej przestrzeni, które jest pozytywne. Nie potrafię. Mam poczucie bezsilności.

Krok 2: Poproś uczestników by w zespołach na podstawie przeczytanego artykułu sformułowali odpowiedzi na pytania i zapisali je na dużych arkuszach papieru:

-Jak autor postrzega przestrzeń publiczną?

-Co definicję jako zagrożenie dla „dobrej” przestrzeni publicznej?

-Jak przykłady wymieniane przez Springera mają się do sytuacji w śródmieściu Dąbrowy Górniczej?

Krok 3: Rozdaj uczestnikom artykuł z Gazety Wyborczej- załącznik nr 2

Załącznik 2 (źródło: wyborcza.pl. Piotr Purzyński 24.04.2017r)

Osiedla w Dąbrowie Górniczej mienią się papuzimi kolorami, a tocząca je pastelozą od wielu lat przyprawia urbanistów o zawrót głowy. Dostrzegły to wreszcie także władze miasta i postanowiły temu przeciwdziałać. - Uporządkowanie obecnej sytuacji będzie ogromnym wyzwaniem - przyznaje wiceprezydent Marcin Bazylak. Oczywiście to nie jest tylko problem Dąbrowy Górniczej.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

W sąsiednim Sosnowcu podobnych przypadków jest również wiele, mimo że w mieście oficjalnie funkcjonuje stanowisko inspektora ds. estetyki. Jednak żadnego miasta w Zagłębiu termomodernizacje nie odmieniły tak bardzo, jak Dąbrowy Górniczej.

Osiedla bez spójnej kolorystyki. "Multikolor potęguje anarchię w przestrzeni"
Można się o tym przekonać przejeżdżając choćby dwoma głównymi arteriami: ulicą Królowej Jadwigi i aleją Józefa Piłsudskiego. Pal licho, że w wielu przypadkach zestawiono kolory, które się ze sobą gryzą. Najgorsze, że żadne osiedle nie zachowuje jednej spójnej kolorystyki. Poszczególne bloki wyglądają, jakby projektanci ich kolorystyki byli brani z łapanki.

Blok przy ul. Królowej Jadwigi w Dąbrowie Górniczej Fot. Dawid Chalimoniuk / Agencja Gazeta

– Multikolor z szarzyzną wcale nie wygrywa. Jeszcze bardziej potęguje anarchię w przestrzeni publicznej – mówił „Wyborczej” w zeszłym roku Tomasz Majda, wiceprezes Towarzystwa Urbanistów

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Polskich. I nie krył, że takiej kolorystyki, jak na przykład w dąbrowskim Gołonogu nie sugerowałby nawet w przypadku placu zabaw dla dzieci.

To właśnie Tomasz Majda zwrócił uwagę, że sytuację mogłyby unormować zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, do których powinno się wpisywać nie tylko wysokość budynków, ale również ich barwy oraz rodzaje dachów.

– Nasze narodowe poczucie estetyki ulega degradacji, a taki zabieg mógłby nieco powstrzymać tę tendencję – podkreślał urbanista.

Kolorowe bloki w dąbrowskim Gołonogu fot.Dawid Chalimoniuk

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Podstawowym kolorem będą biały lub odcienie szarości

Wygląda na to, że władze Dąbrowy Górniczej wzięły sobie tę radę do serca. W projektowanym właśnie planie zagospodarowania przestrzennego dla śródmieścia i części Gołonoga [w rejonie alei Zagłębia Dąbrowskiego – ul. Poniatowskiego – al. Piłsudskiego – ul. Wybickiego] znajdują się bowiem zapisy, które uregulują wolnoamerykankę i w przyszłości pozytywnie wpłyną na estetykę miasta.

– Przede wszystkim planujemy wprowadzić obowiązek stosowania określonych kolorów elewacji. W tym przypadku podstawowym kolorem byłby kolor biały lub odcienie szarości. Oczywiście będzie można je łączyć z innymi kolorami, ale z zachowaniem proporcji, w których inne kolory nie będą stanowiły więcej niż 20 procent każdej z elewacji – mówi Marcin Bazylak, I Zastępca Prezydenta Miasta Dąbrowa Górnicza.

Zakończyła się termomodernizacja bloku przy ul. Kosmonautów 1 w Dąbrowie Górniczej. Blok wyróżnia się teraz nie tylko murem na bocznej elewacji, ale i stonowaną kolorystyką, co w okolicy bywa rzadkością fot.Kamila Kotusz

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Od wymienionych przez wiceprezydenta zasad będą odstępstwa, m.in. w sytuacji, w której inwestor zdecyduje się na wykończenie elewacji materiałami naturalnymi, jak np. szkło, ceramika, kamień czy drewno. – Zakazane z kolei będą blachy faliste, trapezowe oraz listwy plastikowe jako podstawowy materiał wykończeniowy elewacji – dodaje wiceprezydent.

Uporządkowanie obecnej sytuacji to ogromne wyzwanie

To nie wszystko. Plan określi bowiem również zasady instalacji urządzeń, tablic reklamowych i szyldów, których nie będzie można instalować powyżej pierwszej kondygnacji. – Ten zapis nie będzie dotyczył sytuacji, kiedy urządzenia zostaną ujęte w projekcie architektonicznym budynku. Wtedy jednak będą musiały odpowiadać całej kompozycji architektonicznej, skali oraz charakterowi budynku – wylicza Marcin Bazylak.

Na koniec plan zakazuje stosowania betonowych lub blaszanych przęsł ogrodzeń od strony dróg publicznych, chodników, dróg rowerowych, dróg wewnętrznych i terenów kolejowych. – Zdaję sobie sprawę, że uporządkowanie obecnej sytuacji będzie ogromnym wyzwaniem, ale na pewno potrzebnym – przyznaje Marcin Bazylak.

- **Refleksja:** Poproś każdego uczestnika by podzielił się z grupą swoimi przemyśleniami na temat przeczytanych artykułów.
- **Wnioski:** Zadbaj by każdy miał przestrzeń do wypowiedzi, wyjaśnij uczestnikom w jakich książkach mogą szukać uzupełnienia wiedzy, jeśli temat ich zainteresował: P. Sarzyński „Wrzask Przestrzeni. Dlaczego w Polsce jest tak Brzydko”, F.Springer „Wanna z kolumnadą”

5.3 Czy to miasto jest dla nas?

- **Metoda: Praca w grupach, Analiza SWOT**

Analiza SWOT to najbardziej podstawowe narzędzie przy tworzeniu strategii, planów. Jej wielką zaletą jest uniwersalność - doskonale nadaje się do prac koncepcyjnych. Do wykonania analizy tego rodzaju nie potrzeba fachowej wiedzy ani wybitnych umiejętności analitycznych - konieczny jest za to obiektywizm, umiejętność spojrzenia na zjawiska z dystansem. **SWOT** to skrót od angielskich wyrazów: strengths (mocne strony), weaknesses (słabe strony), opportunities (szanse) oraz threats (zagrożenia). Istnieją różne podejścia do interpretacji tego, co dokładnie poszczególne elementy powinny reprezentować - posłużymy się najpopularniejszą z nich. Według niej dwa pierwsze składniki analizy (mocne i słabe strony) odnoszą się do czynników wewnętrznych, czyli atutów i mankamentów badanego zjawiska, zaś szanse i zagrożenia do zewnętrznych.

- **Potrzebne środki i warunki:** miejsce pracy dla 4 zespołów, 4 duże arkusze papieru, flamastry, kartki, długopisy, przygotowany duży plakat wg załącznika nr 1 przywieszony w widocznym miejscu
- **Wielkość grupy:** 20 osób
- **Czas:** 30 minut
- **Kolejność działań:**

Krok 1: Poproś uczestników w grupach, by przeprowadzili analizę SWOT dotyczącą przestrzeni śródmieścia miasta pod kątem jego przyjazności dla nich samych. Swoją analizę niech stworzą w formie plakatu na dużych arkuszach wg załącznika nr1.

Załącznik nr1 (źródło: www.topmenedzer.pl)

Analiza SWOT

- **Krok 2:** Prezentacja prac poszczególnych grup, koniecznie podkreśl elementy, które pojawiły się we wszystkich pracach.
- **Refleksja:** Przeprowadź dyskusje podsumowującą: mając na względzie uwagi zawarte w efektach pracy zespołów z analizy SWOT, poproś by każdy uczestnik w rundzie ewaluacyjnej określił cechy pozytywne i negatywne przestrzeni publicznej w Śródmieściu Dąbrowy Górniczej
- **Wnioski:** Zachęć uczestników do zapoznania się z dokumentem “Program Rewitalizacji:

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Dąbrowa Górnica 2022 - aktualizacja 2016” dostępnym na stronie www.fabrykapelnazycia.pl i przedstawioną tam analizą SWOT rewitalizacji.

- **Uwaga:** Podczas pracy poszczególnych zespołów podchodź do pracujących, pomagaj, podpowiadaj, stymuluj twórcze myślenie. Pomiędzy zakończeniem pracy, a omówieniem plakatów, możesz opcjonalnie zrobić zabawę dodającą grupie energii.

Scenariusz nr 6: Fabryka pomysłów

Wstęp: Seniorzy dobrze pamiętają przeszłość przestrzeni funkcjonującą obecnie pod nazwą Fabryka Pełna Życia. Być może niektórzy z nich, a może ktoś z rodziny pracował w Dąbrowskiej Fabryce Obrabiarek DEFUM, swego czasu ważnym miejscu na mapie przemysłowej miasta. Teraz czas spojrzeć na to miejsce innymi oczami i, być może inspirując się dobrymi praktykami w innych miastach i krajach, spróbować stworzyć własną wizję tego miejsca.

Cele:

- wzrost kompetencji społecznych i obywatelskich;
- rozwój aktywności i postaw obywatelskich, budowanie tożsamości lokalnej i pozytywnych związków z miastem;
- budowanie postaw związanych z poczuciem sprawstwa;
- podniesienie poziomu wiedzy dotyczącej procesu rewitalizacji;
- wzrost wiedzy dotyczącej korzystania z dostępnych narzędzi partycypacji społecznej, w tym spaceru badawczego;
- zwiększenie świadomości wpływu uczestników projektu na rozwiązywanie lokalnych problemów;
- nabycie umiejętności badania problemów związanych z planowaniem, projektowaniem środowiska swojego zamieszkania;
- rozwijanie zdolności analitycznych, twórcze i krytycznego myślenia;- budowanie postaw nastawionych na szukanie porozumienia i kompromisu w zakresie użytkowania wspólnej przestrzeni, zrównoważenia interesów indywidualnych oraz dobra wspólnego;
- podniesienie poziomu wiedzy dotyczącej rozumienia charakteru przestrzeni publicznej i jej znaczenie dla tożsamości lokalnej.

6.1 Fabryka Pełna Życia- kształtujemy przestrzeń

- **Metoda:** Praca w grupie z elementami metody Planning for Real (TM). Jest to technika służąca planowaniu rozwoju społeczności lokalnych, pozwalająca na wyartykułowanie przez mieszkańców danej

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

społeczności swoich potrzeb w sposób niekonfrontacyjny. Pozwala na zasięganie opinii mieszkańców zarówno w kwestiach bardzo małych i lokalnych (np. ścieżki rowerowe na osiedlach i place zabaw), jak i nieco szerszych – planowanie strategiczne obejmujące rozwój nieco większych obszarów. Jednak trzeba pamiętać, że metody nie należy stosować do znacznych obszarów.

- **Potrzebne środki i warunki:** wydrukowane kartki, długopisy, przestrzeń do pracy dla każdego zespołu, krzesła ustawione w kręgu, kolorowe karteczki do losowania w pięciu kolorach, karty pracy 1 i 2, pisaki, arkusze papieru
- **Wielkość grupy:** ok.20 osób, podział na 5 zespołów.
- **Czas:** 90 minut
- **Kolejność działań:**

Krok 1: Podziel uczestników na zespoły. Uczestnicy w grupach będą pracować metodą projektu nad pomysłem twórczej interwencji w przestrzeń fabryki. Zespoły otrzymują karty pracy załącznik nr1 i nr2.

Załącznik nr1

12 KRYTERIÓW JAKOŚCIOWYCH KRAJOBRAZU PIESZEGO (źródło: J. Ghal, „Miasta dla ludzi” Kraków 2014, s. 239)

Trzy kategorie czynników: **OCHRONA, KOMFORT, PRZYJEMNOŚĆ**

<p>OCHRONA PRZED RUCHEM I WYPADKAMI</p> <ul style="list-style-type: none"> - eliminacja strachu przed ruchem samochodowym 	<p>OCHRONA PRZED PRZEMOCĄ</p> <ul style="list-style-type: none"> - dobre oświetlenie - pełna życia przestrzeń publiczna - przestrzeń funkcjonalna w dzień i w nocy 	<p>OCHRONA PRZED NIEPRZYJEMNYMI DOZNANIAMI ZMYSŁOWYMI</p> <ul style="list-style-type: none"> - wiatr, śnieg, deszcz - zanieczyszczenia - upał
<p>MOŻLIWOŚĆ CHODZENIA</p> <ul style="list-style-type: none"> - brak przeszkód - ciekawe widoki - nieprzesłonięte widoki - oświetlenie 	<p>MOŻLIWOŚĆ STANIA</p> <ul style="list-style-type: none"> - atrakcyjne strefy stania - podparcia dla stojących - zadaszenia 	<p>MOŻLIWOŚĆ SIEDZENIA</p> <ul style="list-style-type: none"> - strefy dobrego siedzenia: wygoda, widok, obecność ludzi - miejsca do odpoczynku
<p>MOŻLIWOŚĆ PATRZENIA</p> <ul style="list-style-type: none"> - nieprzesłonięte widoki - rozsądne odległości 	<p>MOŻLIWOŚĆ MÓWIENIA I SŁUCHANIA</p> <ul style="list-style-type: none"> - niski poziom hałasu - meble miejskie 	<p>MOŻLIWOŚĆ ZABAWY I ĆWICZENIA</p> <ul style="list-style-type: none"> - zaproszenie do kreatywności, aktywności fizycznej, zabawy
<p>SKALA</p> <ul style="list-style-type: none"> - budynki przestrzenne w ludzkiej skali 	<p>MOŻLIWOŚĆ CIESZENIA SIĘ POZYTYWNYMI ASPEKTAMI KLIMATU</p>	<p>POZYTYWNE DOZNANIA ZMYSŁOWE</p> <ul style="list-style-type: none"> - dobry design i detale - dobre materiały - drzewa, rośliny, woda.

Załącznik nr2

Karta przestrzeni publicznej (źródło: Program edukacji na rzecz rewitalizacji „Wspólna nie znaczy niczyja” Poznań)

Karta pracy dla Uczestnika zajęć

1. Karta przestrzeni publicznej jest wyrazem troski o przestrzeń publiczną jako o dobro wspólne. Zawiera zbiór wskazówek i zasad służących wszystkim zainteresowanym w tworzeniu wysokiej jakości, atrakcyjnej i przyjaznej przestrzeni publicznej.

2. Przestrzeń publiczną tworzą: tereny ogólnodostępne oraz elementy przyrody, zagospodarowania i zabudowy znajdujące się na tych terenach.

3. Zobowiązani do kształtowania wysokiej jakości przestrzeni publicznej są wszyscy uczestnicy procesu: użytkownicy, inwestorzy, władze publiczne i eksperci.

4. Do zasad organizowania i użytkowania przestrzeni publicznych należy m.in.:

a) maksymalizacja wartości miasta i jego nieruchomości poprzez kierowanie wysokiej jakości przestrzeni publicznych,

b) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz specyfiki lokalnej jako szczególnych wartości przestrzeni publicznych,

c) kształtowanie przestrzeni publicznych integrujących grupy społeczne z szacunkiem dla ich różnych potrzeb i systemów wartości,

d) aktywne użytkowanie przestrzeni publicznych i ich wykorzystywanie do organizowania wydarzeń lokalnych.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Krok 2: Każdy zespół na dużym arkuszu papier tworzy plastyczny projekt zagospodarowania przestrzeni Fabryki Pełnej Życia. Przygotowuje projekt z uwzględnieniem 12 kryteriów jakościowych krajobrazu i mający na celu zaprezentowanie lokalnej tradycji w przestrzeni publicznej miasta przy jednoczesnym zaplanowaniu rewitalizacji danego miejsca. Poproś grupę by podczas tworzenia plakatu użyli wyobraźni, nie krępowali się brakiem zdolności plastycznych.

Krok 3: Wytlumacz zespołom, że opracowanie projektu ma służyć, m.in.:

- integracji społeczności w przestrzeni publicznej miasta;
- ożywieniu tradycji lokalnej związanej z miejscem;
- ożywieniu historii danego miejsca w przestrzeni publicznej miasta;
- rewitalizacji wybranych miejsc w przestrzeni publicznej-zaangażowaniu mieszkańców miasta na rzecz poprawy jakości życia w przestrzeni

Krok 4: Poszczególne zespoły prezentują na forum swoje prace. Poświęć czas na omówienie każdego projektu i na dyskusję

- **Refleksja:** Zainicjuj dyskusję, prosząc uczestników, by odwołali się do dotychczasowych analiz:

- Czy użytkownicy przestrzeni publicznej w naszym mieście czują się za nią odpowiedzialni?

- Jaki jest stan obecny?

Przedstaw metodę Spaceru Badawczego,(załącznik nr3), w kontekście narzędzia umożliwiającego badanie przestrzeni i angażującego mieszkańców. Co można zrobić, aby ten stan (tę sytuację) zmienić? Przypomnij możliwości kształtowania przestrzeni publicznej związane z Budżetem Partycypacyjnym

Załącznik nr 3 (źródło: www.partycypacjaobywatelska.pl)

Spacer badawczy

Spacer prowadzony według przygotowanego scenariusza, pozwalający na mapowanie konkretnych miejsc i elementów wymagających interwencji, badanie odczuć, potrzeb badanych osób dotyczących różnych aspektów przestrzeni. Najlepiej, gdy w spacerze uczestniczą maksymalnie 3 osoby.

Kluczem do zrozumienia i zastosowania tego narzędzia jest maksyma: spojrzeć przestrzeń ze swojej perspektywy: użytkownika przestrzeni, identyfikując problematyczne miejsca i sytuacje oraz miejsca i pomysły na rozwój tej przestrzeni.

Spacer badawczy to interaktywna, terenowa metoda pytania mieszkańców o ich opinie w jakiejś kwestii – stosuje się ją przede wszystkim do badania przestrzeni. Warto z niej skorzystać, chcąc dokonać oceny przestrzeni oczami jej użytkowników (np. pod kątem dostosowania do potrzeb osób starszych lub niepełnosprawnych, ogólnej oceny konkretnych rozwiązań architektonicznych czy infrastrukturalnych) lub w celu zebrania pomysłów na nowe rozwiązania w sposobie zagospodarowania przestrzeni (np. nowe lokalizacje ławek, przystanków). Spacer pozwala na zaproszenie użytkowników do krytycznego „audytu przestrzeni” i umożliwia poddanie różnych rozwiązań przestrzennych ocenie w autentycznej sytuacji ich użycia. Rekomendacje z takich konsultacji mogą np. służyć instytucjom miejskim w projektowaniu nowych lub ulepszaniu dotychczasowych rozwiązań w zagospodarowaniu przestrzeni miasta.

Spacer badawczy jest techniką pozwalającą dość łatwo zaangażować uczestników i umożliwiającą interakcje z nimi w przyjaznej atmosferze. Wymaga jednak dobrego przygotowania i kompetencji osoby prowadzącej (od znajomości badanej przestrzeni po umiejętność zadawania pytań i notowania odpowiedzi w trakcie przemieszczania się).

- **Wnioski:** Podsumowując cykl spotkań można wrócić do dyskusji nad możliwością angażowania do działania innych seniorów i poszukiwania sposobów na “wyciągnięcie” ich z domów.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

OPIS RAPORTOWANIA O PODJĘTYM DZIAŁANIU ORAZ SPOSÓB JEGO EWALUACJI

Rekomendujemy, aby na użytek późniejszego raportu prowadzący po każdym warsztacie sporządził notatkę zawierającą następujące elementy:

EWALUACJA WARSZATU

DATA, MIEJSCE:

PROWADZĄCY:

ILOŚĆ UCZESTNIKÓW:

PYTANIA EWALUACYJNE:

1. Najważniejsze wnioski po przeprowadzeniu ćwiczeń wchodzących w skład modułu warsztatowego:
  - poziom aktywności i zainteresowania grupy
  - napotkane trudności podczas realizacji ćwiczeń
2. Wyjściowy poziom wiedzy uczestników warsztatu w stosunku do omawianych zagadnień.
  - czy były w trakcie warsztaty zagadnienie dobrze znane uczestnikom, jeśli tak to jakie?
  - czy pojawiły się zagadnienia w ogóle nieznane dla uczestników, jeśli tak to jakie?
3. Ocena warsztatu przez uczestników (na podstawie ankiet lub rundy ewaluacyjnej)
  - elementy warsztatu szczególnie ważne z punktu widzenia uczestnika
  - odczucia i refleksje uczestników po zakończeniu modułu

● WSKAZANIA DOTYCZĄCE NAJCZĘSTSZYCH TRUDNOŚCI I ZAGROŻEŃ ZWIĄZANYCH Z ZASTOSOWANIEM AKTYWNYCH METOD PRACY.

● **Trudności z utrzymaniem dyscypliny**

Jasno sformułowane zapisy w kontrakcie, który powstaje przy udziale uczestników i jest przez nich podpisany, pozwala na odwoływanie się poszczególnych punktów, jeśli zaistnieją ku temu powody

● **Opór przed pracą w losowo dobranych grupach**

Prowadzący powinien uprzedzić uczestników na początku zajęć, że struktura niektórych ćwiczeń będzie wymagała podziału na grupy i że będzie to podział losowy. Jest to celowy zabieg pozwalający na kształtowanie umiejętności komunikacyjnych i umiejętności pracy w zespole, kompetencji bardzo przydatnych w dorosłym życiu zawodowym i społecznym. Tworzymy, bowiem sytuację, w której bez względu na osobiste relacje i animozje trzeba całą grupą wykonać określone zadanie.

● **Mała aktywność uczestników, niedostateczne zaangażowanie**

W przygotowanych scenariuszach dużą wagę odgrywa różnorodność proponowanych ćwiczeń z zastosowaniem niekonwencjonalnych metod, które pozwalają na dużą swobodę myślenia i działania, rozbudzają kreatywność uczestników, pozwalają czerpać radość z efektów pracy, szczególnie pracy zespołowej. Dodatkowo przewidziano ćwiczenia- przerywniki, tzw. energizery, do zastosowania w przypadku znużenia uczestników i pobudzenia ich do większej koncentracji w przypadku odczuwalnej monotonii pracy. Ważne, aby prowadzący zweryfikował zaproponowane ćwiczenia i dopasował ich kształt do stopnia dojrzałości grupy. Uczniowie powinni także otrzymać na początku komunikat, że podczas zajęć ani ich wypowiedzi ani wyniki ich pracy nie będą oceniane w kategorii „dobrze”, „źle”, że jedynie doceniane będzie ich zaangażowanie i chęć pracy. Prowadzący powinien zadbać o stworzenie bezpiecznej atmosfery, w której znajdzie się przestrzeń i czas na wyrażenie opinii przez każdego z uczestników.

PODSUMOWANIE

Trudno wyobrazić sobie dobrze przeprowadzony proces rewitalizacji bez udziału seniorów, którzy powinni być nie tylko beneficjentami końcowymi działań, ale przede wszystkim w możliwie dużym zakresie ich współorganizatorami i wykonawcami.

Na podstawie wielu godzin pracy warsztatowej z kilkudziesięcioma grupami osób w wieku 60+ możemy stwierdzić, że seniorzy to grupa o ogromnym potencjale. Gro z nich to rodowici dąbrowianie, posiadający dużą wiedzę historyczną o mieście, mocno się z nim utożsamiający. To osoby, które często są bardzo krytyczne w ocenie otaczającej ich rzeczywistości, to z reguły świadomi obywatele, którzy chętnie angażują się społecznie, jeśli widzą sens tych działań. Łączy ich bowiem niskie poczucie sprawstwa. Są gotowi działać, ale nie wiedzą, jak to robić skutecznie i nie wierzą, że ich działania przyniosą realny skutek. Do tego dochodzi zaniżone poczucie własnej wartości, wiążące się również z brakiem umiejętności kreatywnego spędzania wolnego czasu i braku wiary we własne możliwości. Rozwiązanie tych kwestii jest istotnym elementem godnego starzenia się właśnie poprzez aktywność społeczną. Seniorzy podkreślają, że brakuje im takich przedsięwzięć w mieście, w których byłoby nie tylko biernymi odbiorcami, ale ich inicjatorami, w których możliwy byłby ich rzeczywisty udział i zaangażowanie.

Mamy nadzieję, że przygotowany pakiet szczegółowo opracowanych scenariuszy będzie pomocny w tworzeniu programów dla seniorów z zakresu aktywizacji społecznej.

Udział w przygotowanym programie będzie miał dodatkowo wpływ na wzmocnienie poczucia własnej wartości seniorów oraz poprawę ich adaptacji do zmian (elastyczność), doda uczestnikom odwagi do zgłaszania nowych pomysłów lub innowacji, co przełoży się na odważne inicjowanie samodzielnych inicjatyw i projektów społecznych w lokalnym środowisku, a także korzystanie z narzędzi partycypacji społecznej, co jest czynnikiem chroniącym przed marginalizacją społeczną i wykluczeniem.

Scenariusze są gotowym materiałem do zastosowania, ale powinny przede wszystkim stanowić inspirację do własnych poszukiwań i rozwiązań, dzięki którym osoby, organizacje i instytucje działające na rzecz osób 60+ będą potrafiły ich zaktywizować i zachęcić do zainteresowania się nie tylko tym, co ich bezpośredni dotyczy, ale też rzeczywistością społeczną w szerszej perspektywie.

ZESTAWIENIE PRZYDATNYCH POZYCJI LITERATURY, LINKÓW

Tematyka: Edukacja dorosłych aktywne metody pracy z grupą

- Kopeczek J., *Praca metodami psychoaktywnymi*, Tarnobrzeg 2004
- Pólturzycki Józef, *Dydaktyka dorosłych*, WSiP, Warszawa 1991
- Turowski Lucjan, *Andragogika ogólna*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 1999
- Wesołowska Anna E. (red.), *Edukacja dorosłych w dobie przemian*, Toruń 1994
- Rae L., *Planowanie i projektowanie szkoleń*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1999
- Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1995
- Vopel K.W., *Zabawy interakcyjne*, Kielce 1999

Tematyka: Partycypacja społeczna, rewitalizacja

- Ch. Montgomery, *Miasto szczęśliwe*, Kraków 2015
- J. Gehl, *Miast dla ludzi*, Kraków 2004
- J.Jakobs, *Śmierć i życie wielkich miast*, przeł. Ł.Mojsak, Warszawa 2014
- J.McGuirk, *Radykalne Miasta*, przeł. M.Wawrzyńczak, Warszawa 2014
- D.Sudij, *Język miast*, przeł. A.Sak. Kraków 2017
- G.Wade, *Miasta Wyśnione. Siedem wizji urbanizacji, które kształtują nasz świat*, przeł. A.Sak. Kraków 2016
- Janette Sadik-Khan Seth Solomonow, *Walka o ulice*, Kraków 2017
- *Dokument: Rewitalizacja Dąbrowa Górnicza 2022*, (aktualizacja 2016)

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

- www.ngo.pl
- www.partycypacjaobywatelska.pl
- www.partycypacja.fise.org.pl
- www.decdujemyrazem.pl
- www.forumrewitalizacji.pl
- www.ngo.dabrowa-gornicza.pl
- www.fabrykapelnazycia.pl
- www.twojadabrowa.pl (m.in. o Dąbrowskim Budżecie Partycypacyjnym)
- www.rewitalicja.idabrowa.pl
- www.konsultacje.dabrowa-gornicza.pl
- www.naszogrodspoleczny.pl
- www.designforall.pl/spoleczna-rewitalizacja-sposob-na-ozywienie-przestrzeni-publicznej
- www.terenzabudowany.blog.pl
- Film pt. *Zurbanizowani (Urbanized)*, Prod. Wielka Brytania, 2011, 85', Reż. Gary Hustwit
- Film pt. *Rowery Kontra Samochody (Bikes Vs Cars)*, Prod. Szwecja, 2014, 90', Reż. Fredrik Gertten
- Film pt. *Ludzki wymiar (The Human Scale)*, Prod. Chiny, Nowa Zelandia, Dania, USA, Bangladesz, 2012, 85', Reż. Andreas Dalsgaard

Autorki:

Alicja Kowalska – Posiada wyższe wykształcenie z przygotowaniem pedagogicznym, jest trenerem umiejętności psychospołecznych(studia podyplomowe Trener i Organizator Szkoleń, kurs trenerski na poziomie zaawansowanym w STOP, Studium Psychologiczne Treningu Grupowego i Warsztatu Umiejętności Społecznych, szkolenie I i II stopnia Terapii Skoncentrowanej na Rozwiązaniach), prowadzi szkolenia i warsztaty z obszaru edukacji społecznej i obywatelskiej, jest certyfikowanym Trenerem Praw Człowieka (Amnesty International)

Współzałożycielka Stowarzyszenia Civitas, od 2007 roku autorka i realizatorka projektów edukacyjnych z zakresu edukacji obywatelskiej, w tym z elementami konsultacji społecznych, partycypacji, działań aktywizujących lokalną społeczność, skierowanych do różnych grup wiekowych, m.in. *Szkoła Obywatelska Civitas (Fundusze Szwajcarskie, UM Dąbrowa Górnicza Barwy Aktywności (PO FIO), Aktywuj się (FIO, UM DG), Lokalni Liderzy Partycypacji FIO), Obywatel Senior, Lider Senior, Obywatel Konsument, Senior Ekspert (ASOS, MRPiPS).*

Autorka scenariuszy zajęć dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych z zakresu edukacji obywatelskiej- materiałów dla nauczycieli, w ramach projektów: *Wybieram Aktywność (Fundacja PZU 2011), Szkoła Obywatelska Civitas (Fundusze Szwajcarskie 2012),* scenariuszy zajęć dla różnych grup wiekowych z zakresu umiejętności społecznych- materiałów dla nauczycieli na potrzeby projektów: *Na ścieżce tolerancji (PO FIO 2009), Szkoła Liderów Tolerancji (Fundusze Norweskie 2009), Teatr Życia (ROPS K-ce 2015)*

Współpracuje z innymi instytucjami dzieląc się swoim doświadczeniem i wiedzą w zakresie partycypacji społecznej i aktywizacji, prowadząc szkolenia i warsztaty m.in. dla: Stowarzyszenia Aktywnych Kobiet, Dąbrowskiej Rady Seniorów. W 2015r w ramach ogólnopolskiego projektu Ośrodka Rozwoju Edukacji pn. „*Doskonalenie strategii zarządzania oświatą na poziomie regionalnym i lokalnym*” opracowała i prowadziła cykl warsztatów dla samorządowców pt. „*Jak skutecznie zaangażować społeczność w procesy partycypacyjne dot. lokalnej polityki oświatowej*”

Współtworzyła Dąbrowskie Forum Organizacji Pozarządowych, wiceprzewodnicząca Rady Pożytku Publicznego Miasta Dąbrowa Górnicza I kadencji i przewodnicząca II kadencji.

Aktywnie uczestniczyła z ramienia NGO w grupie opracowującej pierwszy kształt dąbrowskiego modelu Budżetu Partycypacyjnego. Uczestniczka warsztatów wypracowujących formułę dąbrowskich konsultacji społecznych

Michalina Lulek-Majka - Posiada wyższe wykształcenie z przygotowaniem pedagogicznym oraz kwalifikacje trenerskie. Poza Śląską Szkołą Trenerów „Gniazdo”, ukończyła szkolenia z tworzenia i pracy warsztatowej metoda dramy i improwizacji. Absolwentka studiów podyplomowych na Uniwersytecie Śląskim: „Zarządzanie organizacją pozarządową”.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020

Od 2008 jako członek Stowarzyszenia Civitas, autorka i realizatorka, projektów edukacyjnych z zakresu edukacji obywatelskiej, w tym z elementami konsultacji społecznych, partycypacji, działań aktywizujących lokalną społeczność, skierowanych do różnych grup wiekowych, m.in. *Szkoła Obywatelska Civitas (Fundusze Szwajcarskie, UM Dabrowa Górnicza, Barwy Aktywności (PO FIO), Aktywuj się (FIO, UM DG), Lokalni Liderzy Partycypacji FIO), Obywatel Senior, Lider Senior, Obywatel Konsument, Senior Ekspert (ASOS, MRPiPS).*

Autorka scenariuszy zajęć dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych z zakresu edukacji obywatelskiej- materiałów dla nauczycieli, w ramach projektów: *Wybieram Aktywność (Fundacja PZU 2011), Szkoła Obywatelska Civitas (Fundusze Szwajcarskie 2012),* scenariuszy zajęć dla różnych grup wiekowych z zakresu umiejętności społecznych- materiałów dla nauczycieli na potrzeby projektów: *Na ścieżce tolerancji (PO FIO 2009), Szkoła Liderów Tolerancji (Fundusze Norweskie 2009), Teatr Życia (ROPS K-ce 2015).* Współpracuje z innymi instytucjami dzieląc się swoim doświadczeniem i wiedzą w zakresie partycypacji społecznej i aktywizacji, prowadząc szkolenia i warsztaty m.in. dla: Stowarzyszenia Aktywnych Kobiet, Dąbrowskiej Rady Seniorów. Pracowała w Centrum Edukacji i Profilaktyki Epsilon, tworząc i realizując programy edukacyjne dla dzieci i młodzieży oraz programy wspierające dla pedagogów i nauczycieli, współpracowała ze szkołami w Warszawie, Wrześni, Lesznie, Łodzi, Tarnowie, Trzebnicy i na terenie Śląska. Była koordynatorem regionalnym programu edukacyjnego Szkoła Globalna realizowanego przez Polską Akcję Humanitarną. Regionalnie koordynowała program PAFW „Wolontariat studencki”.